

สงครามประชาชน: การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธบนกฎหมาย

1. การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธบนกฎหมายช่วงต้น พ.ศ. 2504 - 2512

การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของขบวนการคอมมิวนิสต์เริ่มต้นขึ้นในสมัยสมัชชา 3 ซึ่งเป็นความแตกต่างอย่างสำคัญของการปลุกระดมจัดตั้งขบวนการระหว่างก่อนและหลังสมัชชา 3 คือการมีกองกำลังอาวุธที่อยู่ในเขตป่าเขา การประชุมสมัชชาผู้แทนพรรคครั้งที่ 3 ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2504 ซึ่งที่ประชุมมีมติผ่านคำรายงานการเมืองและนโยบาย 12 ข้อ รวมทั้งการเลือกตั้งคณะกรรมการกลางชุดใหม่ โดยที่คำรายงานการเมืองมีสาระสำคัญ คือ

สร้างแนวร่วมรักชาติรักประชาธิปไตย ให้กว้างใหญ่ ให้ดำเนินการต่อสู้ทุกรูปแบบกับศัตรู เราคัดค้านใจต่อสู้ด้วยอาวุธ เวลานั้นเพื่อปึกเป็นความลับ จึงยังไม่ได้เขียนออกมาอย่างเปิดเผย แต่วิญญานสำคัญคำรายงานการเมืองก็คือคัดค้านใจเดินทางต่อสู้ด้วยอาวุธ¹

โดยที่มาของแนวทางต่อสู้ด้วยอาวุธที่เกิดขึ้นในช่วงนี้มาจาก 2 ปัจจัยด้วยกันคือ จากประสบการณ์การเคลื่อนไหวปลุกระดมจัดตั้งขบวนการ และอิทธิพลทางความคิดจากขบวนการคอมมิวนิสต์จีน

จากประสบการณ์อันนี้นำไปสู่ความจำเป็นที่จะต้องมีกองกำลังอาวุธเพื่อคุ้มครองการเคลื่อนไหวมวลชน และตอบโต้การปฏิบัติการของรัฐบาล และในขณะเดียวกันอิทธิพลทางความคิดและอุดมการณ์ที่มาจากจีน ก็ส่งผลกระทบต่อขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยเช่นกัน ทั้งนี้อิทธิพลจากจีนนั้นส่งผลกระทบต่อสหายนำหรือผู้ปฏิบัติงานของพรรคที่ได้รับการศึกษาจากสถาบันลัทธิมาร์กซ – เลนินที่ปักกิ่ง และในแง่หนึ่งรากเหง้าของขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยก็มีที่มาจากเคลื่อนไหวของชาวจีน ในขณะเดียวกันบริบทของความขัดแย้งของขบวนการคอมมิวนิสต์สากลที่ทำให้ขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยต้องถดถอยไปทางจีนและยังทำให้แนวทางการต่อสู้ของพรรคชัดเจนขึ้นด้วยและที่ตรงถดถอยอีกประการหนึ่งก็คือ ถ้าเรามองการต่อสู้เพื่อเอกราชประชาธิปไตย หรือการปฏิวัติแบบมาร์กซิสต์ในช่วงเวลาเดียวกันในระดับสากล จะพบว่าไม่มีแนวทางการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศใดก็ตาม ที่ไม่ได้ต่อสู้ในแนวทางการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธในชนบท ดังนั้นกล่าวได้ว่าการต่อสู้ของ พคท. เป็นส่วนหนึ่งของกระแสการต่อสู้ของขบวนการคอมมิวนิสต์ในโลกที่สาม

การเคลื่อนไหวในระยะหลังปี พ.ศ. 2504 ก่อน “เสียงปืนแตก” หรือการประกาศการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธใน พ.ศ. 2508 นั้นรูปแบบการเคลื่อนไหวคือพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะ เน้นงานปลุกระดมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีการเตรียมการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธมาตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ที่เริ่มหาอาวุธมาให้กองป่าและทหารบ้าน

¹วิรัช อังคดาพร, “ประวัติพรรค,”: 38.

บางส่วน รวมถึงการฝึกอาวุธให้แก่มวลชนจัดตั้ง แต่ “มติปี 2506” ก็ระบุว่าให้หน่วยงานต่างๆ พยายาม หลีกเลี่ยงการปะทะกับกองกำลังรัฐบาล²

รูปแบบการต่อสู้ด้วยกำลังในช่วงเวลาดังกล่าวมีเพียงอย่างเดียวคือการกำจัดสหายสายลับ³ โดย กองป่าเมื่อสืบได้แน่ชัดว่ามีบุคคลใดเป็นสายลับ ที่อาจจะเป็นชาวบ้าน หรือข้าราชการในท้องถิ่น ก็จะมีการ เตือนว่าให้เลิกพฤติกรรมดังกล่าว ถ้าไม่เลิกก็จะส่งคนไปดอบสังหาร

กิจกรรมหนึ่งในช่วงปลาย พ.ศ. 2506 ที่สายลับคนหนึ่งซึ่งเป็นหัวหน้าครูชื่อ ข. ปริญญา ชาววิทยุวิทยุพิทักษ์⁴ ที่ทำงานอยู่ที่บ้านโพนคูนได้ให้ข่าวว่า กลุ่ม 7 คน เป็นชาวบ้านที่แอบไปฝึกอาวุธในเขตป่าเขากับยอด คิสวัสดิ์ มีคนหนึ่งชื่อ บุญมี อวนวง ที่ต่อมาเป็นหนึ่งในสหายนำของภูพานที่รู้จักกันในนาม “สหายนักศึกษา” ได้บอก กับเด็กเลี้ยงวัวว่า ให้เตือนชาวบ้าน อย่าให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และให้ บอกนายแดง เชื้อคาคองด้วยว่าจะถูกฆ่า ซึ่งนายแดง เชื้อคาคองก็ได้มาเตือนครู ข. ปริญญาอีกทีให้ระวังตัว เพราะมีชื่ออยู่ในบัญชีที่จะถูกสังหารเช่นเดียวกัน นอกจากครู ข. ปริญญาแล้วก็ยังมีหัวหน้าหน่วย พัฒนาการและผู้ใหญ่บ้านที่อาจจะถูกสังหาร ต่อมานายแดงถูกสังหารเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2506 โดยมีชาวบ้านประมาณ 5 คนสมคบกันสังหารนายแดงจนเสียชีวิตและสามารถหลบหนีการจับกุมได้ อีก 2 วันต่อมา คือวันที่ 20 พฤศจิกายน นายวาศ คำบุงคุณ ก็ถูกสังหารเช่นเดียวกัน และเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2506 ยอด คิสวัสดิ์ หัวหน้ากองป่าที่เคลื่อนไหวในแถบโพนคูน – คงหลวง ได้บอกกับสายลับของ ตำรวจชื่อ นายนาย ว่า “ถ้าก๊อปปี้จะไม่มา”⁵

การกำจัดสหายสายลับของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในช่วง พ.ศ. 2506 – 2507 จากเอกสารของทางราชการ ชี้ให้เห็นว่าได้ผลในระดับหนึ่ง เพราะสามารถสังหารได้ถูกตัว เช่น

เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2507 ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ดอบยิงนายแดง ลำสัน ผู้ใหญ่บ้านนาผือ ตำบลก้านเหลือง อำเภอนาแก ซึ่งเป็น “สายลับของทหาร” เสียชีวิต

วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2507 เวลา 2.00 น. ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ดอบยิงนายจันทร์พร พลโลก ครูใหญ่บ้านนาม่วง ตำบลเรณู อำเภอธาตุพนม ซึ่งเป็นสายลับของทางราชการ บาดเจ็บสาหัส

ในวันเดียวกัน เวลาประมาณ 21.00 น. ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ดอบยิงนายสี นามเกตุ ราษฎรบ้าน โพนคูน ตำบลก้านเหลือง อำเภอนาแก ซึ่งเป็นสายลับของทางราชการ ที่ทำงานอยู่กับหน่วยพัฒนาการ

²พ. เมืองชมพู, *ผู้สมรภูมิภูพาน*, หน้า 89.

³ผู้สื่อข่าวพิเศษ, “ประชาชนจังหวัดนครพนมยืนยันหักคอผู้ปฏิวัติมาได้อย่างไร”, 58.

⁴ประธา สุวัชรธรรม, *เหตุเกิดที่นาแก* (กรุงเทพฯ: พัทธกิจประชา, 2519), หน้า 5. ระบุว่าต่อมาในปลาย พ.ศ. 2516 เราได้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าฝ่ายยุทธการและการข่าวของศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์อำเภอ นาแก (ศอป. ปก. อ. นาแก)

⁵หจข. (1)มท 3.1.2.16/53, พฤติกรรมของคอมมิวนิสต์ซึ่งคุกคามขวัญของประชาชนในเขต อ. นาแก อ. ธาตุพนม อ. คำชะอี [พ.ศ. 2507].

เคลื่อนที่ นครพนม เสียชีวิต แต่ในกรณีนี้ตำรวจสามารถได้จับกุมมือสังหาร พร้อมของกลางได้ ชื่อนายศก หรือคำแพง วงศ์กระโซ่ ราษฎรบ้านคองหลวง⁶

แม้ว่ากองป่าจะพยายามหลบหลีกการปะทะกับกำลังเจ้าหน้าที่รัฐบาล แต่การปราบปรามที่นับวันมีความเข้มงวดขึ้น การปะทะกับกองกำลังรัฐบาลจึงเกิดขึ้น ในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2508 ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อการเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยโดยรวม

เสียงปืนแตก 8 สิงหาคม พ.ศ. 2508

ในที่ราบแถบเรณูนคร จังหวัดนครพนม กองป่าที่ทำการเคลื่อนไหวมวลชนภายใต้การนำของขุนรมย์ จิตมาศย์ ในได้ปะทะกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล การปะทะดังกล่าวได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ของพท. ในเวลาต่อมาในนาม “วัน 7 สิงหา” หรือ “วันเสียงปืนแตก” เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แท้ที่จริงแล้วเกิดขึ้นในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2508⁷ กล่าวคือช่วงหัวค่ำของป่าจำนวน 8 คนได้เข้าไปทำงานมวลชนที่เตียงนาบ้านนาบัว การเคลื่อนไหวดังกล่าวล่วงรู้ไปถึงสายลับของตำรวจ หนูลา จิตมาศย์หนึ่งในกองป่าจำนวน 8 คนได้ให้สัมภาษณ์กับธันวา ใจเที่ยงว่า ฝ่ายกองป่าเองก็ทราบข่าวการเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่จากชาวบ้านเช่นเดียวกัน หนูลา จิตมาศย์ ผู้ปฏิบัติงานที่ทำงานมวลชนอยู่ที่เตียงนาบ้านนาบัว จึงบอกให้ชาวบ้านไปเตือนสหทัยที่นอนพักอยู่แถวริมห้วยบังให้หลบออกไปก่อน แต่เมื่อเสร็จจากงานในเวลาประมาณ 21 นาฬิกา เขาก็กลับไปนอนที่เดิม ในขณะที่สหทัยที่นอนพักก็ยังคงนอนพักอยู่ในจุดเดิมที่หนูลาเตือนให้ย้ายที่ตั้ง⁸ จนกระทั่งเช้าวันที่ 8 เจ้าหน้าที่ตำรวจนำกำลังมาปราบปรามในเวลาประมาณ 7 นาฬิกา ซึ่งขณะนั้นฝ่ายกองป่ากำลังพักผ่อน พวกเขาได้ปะทะกับเจ้าหน้าที่ซึ่งโอบล้อมแบบพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวและทำการยิงสหทัยที่นอนอยู่ ซึ่งผลจากการปะทะกันครั้งนั้นปรากฏว่าฝ่ายกองป่าเสียชีวิตหายไป 1 คน คือ สหทัยเสถียรที่ทางราชการระบุว่า ชื่อ นายย่น คำเผือก ส่วนฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียชีวิตหนึ่ง คือ ส.ค.อ. ชัยรัตน์ สิงห์ด้วง บาดเจ็บสาหัสสองนาย คือ พ.ค.อ. ธงศักดิ์ โรจนภิรมย์ และ ส.ค.ท. มนต์ชัย โพธิ์คอกไม้⁹ โทรมพิพัตที่ส่งจาก

⁶ พ.ร. (1) มท 3.1.2.16/53, หนังสือลับมาก เรื่องการดำเนินงานของพวกคอมมิวนิสต์ที่อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม จาก พ.ค.ท. เป็ลื่อง (อ่านนามสกุลไม่ออก) ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2507.

⁷ สมศักดิ์ เจริญธีรสกุล, “7 สิงหา” (2508) ไม่น่าจะใช่ “วันเสียงปืนแตก” (8 สิงหา ค่างหาก!)” *มติชนสุดสัปดาห์* 24, 1254 (13 – 19 สิงหาคม 2547): 25 – 26.

⁸ ธันวา ใจเที่ยง, “วันเสียงปืนแตก” และพลวัตทางสังคมของชุมชนแห่งการปฏิบัติประชาธิปไตยประชาธิปไตยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย, หน้า 73.

⁹ พ. เมืองรมพู, *ผู้สมรภูมิภูพาน*, หน้า 26. และ *สยามรัฐ* (9 สิงหาคม 2508): 1,16. ข่าวดังกล่าวเป็นการแถลงข่าวของถวิล สุนทรสารทูล ปลัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อเช้าวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2508 มีรายละเอียดเหตุการณ์ตามที่ได้รับรายงานดังนี้

สวัสดิ์ ยะสารวรรณ รักษาการแทนผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม (ขณะนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดอยู่ที่กรุงเทพฯ) ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นรายงานแรกจากท้องถิ่นที่ส่งถึงกรุงเทพฯ เกี่ยวกับเหตุการณ์นี้มีความว่า

พ.ศ. ๒๕๐๘ สวัสดิ์ วิจารณ์กริมย์ พร้อมด้วยกำลังตำรวจประมาณ 30 คน ได้ไปล้อมจับพวกคอมมิวนิสต์ที่บริเวณป่าบ้านคงคาน้ำ ค. พระของ อ. นาแก วันนี้ เวลา 07.00 น. ได้เกิดยิงต่อสู้กัน คนร้ายตาย 1 คน ฝ่ายเจ้าหน้าที่ ส.ค.อ. ชัยรัตน์ สิงห์คัง ถูกยิงตาย พ.ศ. ๒๕๐๘ วิจารณ์กริมย์ ถูกยิงที่ขาขวาที่ข้อเท้าและถูกที่เหนือรวงนมขวา 1 นิ้ว หลังเท้าขวา 1 นิ้ว ส.ค.ค. มนต์ชัย โพธิ์คอกไม้ ถูกยิงขาขวาที่ข้อเท้า นอกนั้นยังไม่ทราบรายละเอียด ได้ติดต่อ นส. ของทหารอเมริกันไปรับคนเจ็บนำส่งรพ. แล้ว กำลังที่เหลือได้ติดตามคนร้ายต่อไป¹⁰

ต่อมาเหตุการณ์ “เสียงปืนแตก” ที่เกิดขึ้นในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2508 ได้กลายมาเป็นวันที่ 7 สิงหาคม และถูกกล่าวถึงว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

หลังเหตุการณ์ดังกล่าว สหายน่าที่อยู่บนภูพานได้พิจารณาถึงปัญหาการต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบท โดยได้จัดการประชุมกรรมการเมืองชายวงษ์ขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2508 ที่ตงพระเจ้า สกตนคร มีการถกเถียงกันถึงเงื่อนไขการต่อสู้ว่าขบวนการพร้อมแค่ไหนที่จะลุกขึ้นสู้กับรัฐบาล อุดมซึ่งอยู่ในที่ประชุมได้เล่าให้ฟังว่าการเตรียมการต่อสู้ด้วยอาวุธยังไม่ได้ผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งเขตที่เตรียมได้ดีที่สุคน่าจะเป็นเขตนครพนม แต่งานส่วนใหญ่อยู่ในเขตที่ราบ การสร้างงานบนเขตกป่าเขาหรือบนภูยังอ่อนอยู่ ส่วนทางสกตนคร งานยังแคบและอยู่ตามชายป่า และทางโยธวราก็เช่นเดียวกัน ในที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นว่าควรสนใจงานในเขตกป่าเขา เพราะเขตกป่าเขาจะเป็นฐานที่พึ่งพิงให้แก่การเคลื่อนไหว ซึ่งโดยสรุปแล้ว “มติ 2508” ของกรรมการเมืองมีเนื้อหาว่า “ให้อุดมดีให้คอบได้ฝ่ายรัฐบาลได้ อันเป็นการเปิดฉากทำสงครามอย่างเป็นทางการ แต่เป็นการเปิดฉากทีละเขตทีละส่วน ไม่ใช่พร้อมๆกันทุกแห่ง นอกจากนั้นมติดังนี้ให้สนใจงานเขตกป่าเขา”¹¹ ซึ่งกล่าวได้ว่าแม้การเตรียมจะไม่สมบูรณ์ หรือยังไม่พร้อมเท่าที่ควร แต่พรรคก็ต้องดำเนินการต่อสู้

“ในคตอนกลางคืน วันที่ 7 เดือนนี้ได้มีสายลับมาแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจว่า ได้มีพวกก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ประมาณ 15 คน ได้มาหลบซ่อนอยู่ที่ไรร้างแห่งหนึ่งที่ตำบลนาบัว อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงได้ยกกำลังแยกย้ายออกไปทำการปราบปราม เมื่อเวลา 06.00 น. ของวันที่ 8 เดือนนี้ และได้ปะทะต่อสู้กับฝ่ายผู้ก่อการร้ายประมาณ 30 นาที ซึ่งในการปะทะต่อสู้กัน เจ้าหน้าที่เสียชีวิตหนึ่งคนบาดเจ็บสาหัสสองคน ส่วนพวกก่อการร้ายถูกยิงตายหนึ่งคน นอกนั้นคงมีบาดเจ็บไปบ้างและหลบหนีไป เจ้าหน้าที่ตำรวจยังจับได้อาวุธปืนสั้น เอกสารเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ต่างๆ และอุปกรณ์บางอย่าง”

¹⁰ พท. (1) มท 3.1.2.16/62, โทรพิมพ์ในราชการกรมตำรวจ ที่นพ. 19/9727 จากสวัสดิ์ ยะสารวรรณ ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2508.

¹¹ พ. เมืองชุมพู่, ผู้สมรภูมิภูพาน, หน้า 112.

กับรัฐบาล คังประวัติพรรคได้ระบุว่าแม้เงื่อนไขยังไม่เพียงพอ “แต่เราก็ตัดสินใจสู้ไปสร้างไป โดยใช้กำลังอาวุธมาพิทักษ์และขยายกำลังของตนเอง”¹²

เหตุการณ์ในวันที่ 8 สิงหาคมเป็นจุดที่ทำให้สหายนาคระหนักว่าแม้ว่าจะมีเงื่อนไขไม่พร้อม แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยง เพราะส่งผลต่อการเคลื่อนไหวมวลชนที่จะเสียหาย การเริ่มต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธเท่านั้น จึงจะรักษางานมวลชน และดำเนินการปฏิวัติไทยต่อไปได้ ดังนั้นเหตุการณ์เสียงปืนแตก ถึงแม้จะเป็นเรื่องบังเอิญแต่ก็เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการคอมมิวนิสต์ไทยได้เริ่มต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธโดยมีภูพานเป็นจุดแรก ในขณะที่ภาคใต้เสียงปืนแตกใน พ.ศ. 2509 และภาคกลาง ภาคเหนือตามลำดับ

ในการประชุมกรรมการเมืองครั้งเดียวกันนี้ก็ได้อำนาจให้จัดตั้งกองกำลังอาวุธขึ้น ในนาม “พลพรรคประชาชนไทยต่อต้านอเมริกา” หรือ “พล.ปคอ.” โดยมีความคิดที่อยู่เบื้องหลังที่ว่า สังคมไทยกลายเป็นเมืองขึ้นสมัยใหม่แบบเวียดนามเมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย จนต่อมาในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2512 จึงได้เปลี่ยนชื่อพล.ปคอ. เป็นกองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย หรือ ทปท.

หลังเสียงปืนแตกเรคพื้นที่การเคลื่อนไหวของพรรคก็ขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น โดยที่กำลังส่วนใหญ่จะอยู่บนภูและในขณะเดียวกันก็มีการจัดกำลังออกไปเคลื่อนไหวในเขตต่างๆ และมีมวลชนมาเข้าร่วมการต่อสู้มากขึ้น¹³ การปราบปรามที่เกิดขึ้นจึงกล่าวได้ว่าเหตุการณ์เสียงปืนแตกที่เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2508 เป็นเสียงที่ปลุกให้ทางราชการเข้ามาจัดการกับ “ปัญหา” คอมมิวนิสต์ในชนบทอย่างจริงจังและเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามประชาชน จากข้อมูลของทางราชการจะพบว่า การตั้งกองกำลังผสม พลเรือน ตำรวจ ทหารในพื้นที่จังหวัดต่างๆ (ที่ต่อมาจะกลายเป็นกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ระดับจังหวัด) ในภาคอีสาน โดยเฉพาะในเขตภูพานนั้นล้วนแต่ก่อตั้งราวปลาย พ.ศ. 2508¹⁴

แนวยุทธวิธีการรบของทางฝ่ายรัฐบาลในช่วงแรกนี้ มุ่งเน้นการจัดกำลังเพื่อทำลายกองป่าของพรรคคอมมิวนิสต์ และมวลชนพื้นฐานของพรรคให้หมดสิ้นภายในกำหนดระยะเวลา เช่น 6 เดือน 9 เดือน ถ้าไม่บรรลุวัตถุประสงค์ก็เลื่อนระยะเวลาออกไป รวมถึงการปิดล้อมทางเศรษฐกิจให้กองป่าขาดแคลนเสบียง ออกยากเพื่ออำนวยความสะดวก “ทำลายทางยุทธวิธี” แล้วใช้กำลังขนาดใหญ่ออกกวาดล้างความซุกที่หมายปิดล้อมหมู่บ้านในวงพื้นที่กวาดล้างไม่ให้ออกจากหมู่บ้านเพื่อมาทำมาหากินตามปกติ¹⁵

¹²วิรัช อังคตาวร, “ประวัติพรรค,” หน้า 40.

¹³พ. เมืองชุมพู่, ผู้สมรภูมิภูพาน, หน้า 141.

¹⁴ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพผู้เสียชีวิตเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการ (กรุงเทพฯ: กองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์, 2513), หน้า 164, 189 – 190, 205, 228.

¹⁵ชวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 52.

การกวาดล้างใหญ่: ยุทธการ 15 กองพัน

ครั้งปีแรกหลังเสียงปืนแตกเขคป่าเขาของภูพานอยู่ในสภาพสงบ การกวาดล้างฝ่ายป่าจากรัฐบาล เริ่มต้นขึ้นราวเดือนมีนาคม พ.ศ. 2509 ซึ่งการกวาดล้างเป็นไปหลายระลอก การกวาดล้างครั้งใหญ่ที่สุด เกิดขึ้นในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ.2511 โดยเรียกการขึ้นมากวาดล้างครั้งนี้ว่า “ยุทธการ 15 กองพัน” ในเอกสารของพรรคระบุว่า

จุดหนักของกองจรยุทธในช่วงปี 2509 - 10 - 11 นี้ คือการปลุกระดมมวลชนตามหมู่บ้าน ค้างๆ โดยพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกับกำลังติดอาวุธของชนชั้นปกครอง ทางด้านรัฐบาล ราชอาณาจักรอินโดจีน - ปรากฏเองก็อึกheimโอหัง บังอาจว่า กองกำลังอาวุธประชาชนในป่ามีแต่ กะบั้งไม้ไผ่หรือหน้าไม้เป็นอาวุธ ในปี 2511 พวกเขาจึงทุ่มกำลังถึง 15 กองพันขึ้นปราบปราม ปรากฏเองประกาศอย่างยโสโอหังว่า จะปราบปรามกวาดล้างกองกำลังอาวุธประชาชน ให้เรียบภายใน 3 เดือน ผลเป็นอย่างไร ก็ย่อมเป็นที่รู้กัน¹⁶

ยุทธการ 15 กองพันเริ่มต้นขึ้นโดยรัฐบาลได้ยกกองกำลังขึ้นมามากมายเข้าคิกองป่าจากสองด้าน คือ ทางนาหินกอง และโพนคูน ขณะนั้นฝ่ายกองป่ายังไม่มีการเดินทางส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน ทับของ ฝ่ายนำของเขคงานจังหวัดนครพนมซึ่งตั้งอยู่ทางคงหลวงจึงไม่ทราบว่าเป็นภูค้ำนเหนือแถบโพนคูนถูก ปราบปรามอย่างหนัก แต่มีความเคลื่อนไหวที่ผิดสังเกต คือมีเครื่องบินบินวนอยู่หลายรอบ จนเมื่อได้ ทราบข่าวจากมวลชนที่ส่งข่าวเป็นทอดๆ กันมาจึงทราบแน่ชัดว่าบนภูถูกกวาดล้างอย่างหนัก และมีแนว โน้มว่ากองกำลังรัฐบาลจะมุ่งหน้ามาทางตะวันออก จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ที่ประชุมสหายนำได้ วางแผนต่อต้านการปราบปราม ประการแรกและสำคัญที่สุด คือ พยายามหลบหลีกการปะทะกับกองทหาร รัฐบาล จัดตั้งระบบการติดต่อสื่อสารโดยให้ทับของอุดม สีสุวรรณเป็นศูนย์กลางและให้จักกำลังประจำ ความจุดต่างๆ เพื่อสืบเสาะและส่งข่าว และให้หน่วยโรงพยาบาล ซึ่งเป็นหน่วยที่เคลื่อนไหวไม่คดองคิ้วที่ สุดหลบไปอยู่ที่ถ้ำน้อย เพื่อหลบหนีการโจมตีทางอากาศ หน่วยของสหายนำคักคินใจที่จะไปหลบอยู่ที่แถบ ภูพานน้อย อันเป็นที่ตั้งกำลังของฝ่ายรัฐบาล โดยเคลื่อนย้ายจากห้วยไร่ ห่างจากบ้านนาหลักประมาณ 1 กิโลเมตร มุ่งหน้าไปทางตะวันตกเล็กน้อยแล้วจึงวกขึ้นเหนือคองบ้านนาไร่เคียว เดินผ่านหลุมห้วยชีหมู และสันหลุมห้วยหินดับปากเหนือที่ถึงจุดที่หลบซ่อนโดยห่างจากภูพานน้อยประมาณ 3 กิโลเมตร ระบบ การติดต่อสื่อสารดำเนินการไปตามแผน มีข่าวการเคลื่อนไหวของศัตรูเข้ามาที่ทับกลาง ซึ่งสหายนำที่ ประกอบด้วยอุดม ปฏิ (เกีย วงศ์กระโซ่) และเคื่อง (ถ้วน วงศ์กระโซ่) ก็จะประชุมกันเพื่อสั่งการเคลื่อนไหว ของกองป่าหน่วยต่างๆ เพื่อหลบหลีกการปะทะกับกองกำลังฝ่ายรัฐบาล

กองกำลังรัฐบาลมีแผนการที่จะกวาดล้างแบบหน้ากระดานจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก หน่วย บนภูพาน¹⁷ ถูกค้อนให้มาทางทิศตะวันออก แต่พอมาถึงห้วยไร่ก็คิ้วกกลับมายู่คั้งคักได้ ทางฝั่งนาหินกอง

¹⁶ผู้สื่อข่าวพิเศษ, “ประชาชนจังหวัดนครพนมยื่นหยคค่อสู้ปฏิวัติมาได้คั้งไร”, 59.

¹⁷กรมแผนที่ทหาร, *ระวาง 5861 / ภูพาน* ชุดประเทศไทย 1:50,000 ล้ำคับชุด L708.

ความลำบากไม่ไหว สภาพของภูพานขณะนั้นเต็มไปด้วยความยากลำบาก ในบางเขตไม่มีข้าวกิน ต้องอาศัย ชุกมันและกลอยมากินต่างข้าว เวลาพักผ่อนก็มีน้อยเพราะต้องเคลื่อนย้ายหลบหลีกการโจมตีของกองกำลัง รัฐบาลอยู่เสมอ ทำให้ช่วงนี้บรรดาพลพรรคจึงมีขวัญกำลังใจต่ำมากและออกจากป่าจำนวนมาก²⁰ โดยช่วง พ.ศ. 2511 จนถึงช่วงปลาย พ.ศ. 2512 ไม่มีคนเข้าป่าแม้แต่คนเดียว มีแค่คนทยอยออก เช่นในเขตคงทองง มีคนออกจากป่าถึงร้อยละ 30 หรือในแถบที่ราบในฮาดูพนมและปลงปากกองป่าที่มีพลพรรค ประมาณ 120 คนทยอยออกจากป่าเหลือแค่ 20 คน²¹

2. การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธช่วง พ.ศ. 2513 – 2516

หลังการปราบปรามครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2511 องค์การนำของภูพานมีความพยายามสรุปบทเรียนแก้ไข ข้อผิดพลาด โดยปรับปรุงระบอบการให้มีความเข้มงวดในการ “ปิดลับ” มากขึ้น รวมถึงการไม่ขยายองค์กร จัดตั้งให้ใหญ่โตเกินไป การรับสมาชิกก็ให้รัดกุมมากขึ้น เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณทั้งนี้เพื่อรักษาความ ปลอดภัยของขบวนการโดยรวม²²

ขณะเดียวกันฝ่ายรัฐบาลก็เปลี่ยนยุทธวิธี ถึงแม้ว่าในเขตพื้นที่สีแดงการปราบปรามโดยการใช้ กำลังขนาดใหญ่ทำลายล้างฝ่ายป่าในระยะเวลาที่กำหนดยังคงอยู่ แต่เริ่มที่จะใช้กำลังขนาดย่อมตั้งฐาน ประจำอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่สีชมพู หรือที่เรียกว่าชุกคุ้มครของหมู่บ้าน รวมถึงความพยายามที่จะควบคุม ตรวจตราการส่งเสบียงให้แก่กองป่าอย่างเข้มงวดเพื่อปิดล้อมทางเศรษฐกิจ²³ ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็ใช้ ยุทธศาสตร์เกาะติดมวลชนและเสริมสร้างกองทหารให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่นในเขตนครพนมมี การวาง ระบบการสื่อสารระหว่างหน่วยต่างๆ บนภูพาน และการตั้งหน่วยพลาธิการ (ทัพบลาฯ) เพื่อดูแลงานด้าน การจัดหาเสบียงโดยเฉพาะ และใน พ.ศ. 2512 เจริญ วรรณงามและวิรัช อังคदार สหายนำของพรรคได้ เดินทางออกจากภูพาน (เขตภูสูง) ไปยังภาคเหนือ จึงได้มอบหมายให้อุดม สีสวรรณคูแผลเขตงานภาค อีสานเหนือทั้งหมดแทน ซึ่งอุดมได้จัดการประชุมผู้รับผิดชอบเขตงานต่างๆ ของภาคอีสานเหนือขึ้นที่ถ้ำภู ผานาง อุดมได้เสนอการวิเคราะห์ศัตรูว่าเปรียบเหมือนหอกสามง่าม คือการรุกรทางด้านทหาร ทด้านการ

²⁰ประชา สุจิตรธรรม, *เหตุเกิดที่นาแก*, หน้า 15 – 16.

²¹Toshio Yatsushiro, *A CT Who Surrendered : (Part I) A Tape – Recorded Interview Conducted on October 27, 1966 (one day after the CT surrendered) by the Nai Amphur of ... Changwad ... (Northeast)*, Research Division, USOM/Thailand, May 1967. สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, สัมภาษณ์ ถ้วน วงศ์กระโจ้ว, 14 เมษายน พ.ศ. 2547.

²²ประชา สุจิตรธรรม, *เหตุเกิดที่นาแก*, หน้า 21 – 28.

²³ชวลิต ทัพบลา, *จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย*, หน้า 52

เมืองและด้านการแยกสถานมวถน²⁴ ที่ประชุมมีมติรับรองนโยบาย “สามเกาะศึก” คือ “เกาะศึกมวถน - เกาะศึกพื้นที่ - เกาะศึกข้าศึก” และห้ามศึกบนภูเพื่อให้นุ่งไปการขยายงานมวถนให้เข้มแข็ง²⁵

แต่ในสภาพการณ์ที่เป็นจริงขณะนั้น ฝ่ายป่าเริ่มเป็นฝ่ายที่ศัตรูแล้ว เช่นเหตุการณ์ที่บ้านรอบสี่ (บ้านมะนาว) ที่มวถนในหมู่บ้านของวังให้หน่วยของสหายนักศึกษา หรือบุญมี อวนวังเข้าตีค่าย อต. ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน โดยมีชาวบ้านร่วมเข้าโจมตีด้วย การตีค่าย อต. ที่บ้านมะนาวเป็นการซัดค้อมติของคณะกรรมการภาค และผลการรบปรากฏว่าไม่สามารถเผด็จศึกได้อย่างรวดเร็ว จนฝ่ายอต. ที่เหลืออยู่สามารถติดคอของกำลังเสริมได้ จนทำให้ฝ่ายป่าต้องล่าถอยไป และมวถนในบ้านมะนาวก็ต้องหลบหนีออกจากหมู่บ้านด้วยความเกรงกลัวการปราบปรามของเจ้าหน้าที่รัฐบาล²⁶

ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นราว พ.ศ. 2513 กองป่ามีความเข้มแข็งขึ้น เริ่มมีกระแสนเข้าป่าเป็นระลอกใหญ่ครั้งที่ 2 (ครั้งแรกหลังเหตุการณ์เสียงปืนแตก พ.ศ. 2508)²⁷ และมีการสร้างโครงข่ายติดต่อสื่อสารทั้งทางต่างประเทศและการติดต่อกับกรุงเทพฯ ถูกสร้างขึ้น²⁸ ทำให้เกิดการนำเอาอาวุธจากต่างประเทศขึ้นเป็นการยกระดับสงครามประชาชนที่มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงของอาวุธและการจัดกองทหาร

อาวุธของกองป่าพัฒนาจาก“หน้าไม้ยางน่อง” และปืนแก๊ป ในช่วง พ.ศ. 2504 - 2505 ไปสู่อาวุธปืนทอมป์สันหรือเอ็มทีบี พ.ศ. 2507 ส่วนปืนคาร์บินก็ใช้ยังสู้กับเจ้าหน้าที่ใน พ.ศ. 2508 เมื่อเสียงปืนแตกและแม้กระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2511 ที่มียุทธการ 15 กองพัน ฝ่ายป่าก็มีเพียงปืนทอมป์สัน ปืนคาร์บินจำนวนไม่มากนัก ในขณะที่ส่วนใหญ่ยังเป็นปืนแก๊ป ปืนเล็กยาว และปืนสั้นไว้ต่อต้านการล้อมปราบของฝ่ายรัฐบาล ส่วนพวกปืนซัคโนมัตติและกึ่งซัคโนมัตติที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเพิ่งจะเข้ามาในช่วงกลางทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา²⁹ แหล่งที่มาของอาวุธนั้นในช่วงเริ่มแรกก็คงใช้ปืนที่ชาวบ้านทั่วไปมีกันคือปืนแก๊ป ส่วนพวกปืนทอมป์สัน หรือปืนคาร์บิน และรวมถึงปืนประเภทเฮกเค และเอ็ม 16 ในระยะหลัง นั้นได้มาจากการตีศัตรูแย่งยึดมาได้ บทความในวารสารของ พกท. ได้ระบุแหล่งที่มาของอาวุธเอาไว้ว่า

ในปี 2512 - 14 อาวุธต่างๆ จึงมีเพิ่มขึ้นแหล่งที่มาของอาวุธของประชาชนมีมาได้ 3 ทางคือ
1. ตีค่ายยึดปืนจากศัตรู 2. ถักหรือแย่งตีจากศัตรูเป็นรายบุคคล 3. ชื้อมาจากศัตรูหรือที่อื่นๆ
วิธีถักหรือแย่งตีจากศัตรูก็มีวิธีการที่แยบยลมากมาย ส่วนใหญ่ก็อาศัยมวถน นับแต่แย่งจาก

²⁴ บุญปลุก ส่วนพงษ์, *ทางชีวิตของยอด: ฮึด ผกท.*, หน้า 166 - 171.

²⁵ พ. เมืองชมพู, *ผู้สมรภูมิภูพาน*, หน้า 256 - 268.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 269 - 272.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 231.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 276 - 277 และ 286 - 289.

²⁹ ผู้สื่อข่าวพิเศษ, *ประชาชนจังหวัดนครพนมยื่นหยักต่อสู้ปฏิวัติมาได้อย่างไร*, 62.

ศัตรูที่มากนเคียวหรือเมื่อคนพวกนี้ไปเที่ยวงานบุญ ไปคุยดาวหรือไปกินเหล้า เมายา แม่เด็ก
ตัวเล็กๆ ก็สามารถแย่งปืนจากศัตรูมาได้ไม่น้อย³⁰

ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีอาวุธทันสมัยที่เข้ามาจากต่างประเทศ โดยอาวุธที่ได้มาจากแนวหลังที่พรรคที่
พรรคนี้ของหนุนช่วยน่าจะมีจำนวนไม่น้อยเลยทีเดียว อู๋ม สี่สุวรรณระบุว่า ปืนอาร์ก้ากระบอกแรกเข้ามาใน
พ.ศ. 2512 โดยพวกที่ตกค้างในลาวได้บุกเบิกเส้นทางเข้ามายังภูพานได้สำเร็จ จนกระทั่งปลาย พ.ศ. 2513
มีการบุกเบิกเส้นทางลำเดียวอาวุธจากฝั่งลาวมายังภูพานได้สำเร็จ อาวุธทันสมัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาร์ก้า
เรกาเซ รวคเม 40 ปืนกลเบาจัน ปืนครก 60 ม.ม. และทุ่นระเบิดชนิดต่างๆ ก็ถูกนำมาติดให้กับพลพรรค
ในเขตงานต่างๆ ของภูพาน³¹ อู๋ม ยังกล่าวไว้ในทำนองว่าทางภูพานต้องพึ่งอาวุธจากภายนอกประเทศเป็น
หลักและไม่ได้ให้ความสนใจกับการหาอาวุธจากภายในประเทศ(อย่างที่ข้อความข้างต้นบอก) ซึ่งสอดคล้อง
กับข้อมูลของสหายนว ซึ่งระบุว่าอาวุธส่วนใหญ่ได้มาจากแนวหลังและการขนอาวุธเข้าภูพานนั้นถือว่าเป็น
งานใหญ่ของทหารป่าเลยทีเดียว ต้องใช้กำลังถึง 3 กองพันในการขนอาวุธครั้งเดียว การขนส่งอาวุธนั้น
นอกจากใช้กำลังมากยังใช้เวลายาวเช่นกัน ต้องใช้เวลาไปกลับถึง 1 เดือน โดยเส้นทางที่ใช้ขนส่งจะข้าม
โรงที่อำเภอคอนคาจ จังหวัดมุกดาหาร(ในปัจจุบัน) นอกจากนี้ข้อมูลของฝ่ายตรงข้ามยังระบุถึงอำเภอ
ธาตุพนม ว่าเป็นจุดข้ามโรงอีกจุดหนึ่งด้วย³²

นอกจากนี้ยังมีอาวุธอีกส่วนหนึ่งที่มาจากการประชิดสู้ศึกกันของกองป่าเอง โดยหน่วยช่างแสง
เป็นหน่วยงานที่ทางภูพานได้ตั้งขึ้นโดยมีภารกิจเฉพาะในการ “ศึกษาค้นคว้าผลิตอาวุธพื้นบ้าน ซ่อมแปลง
อาวุธยุทธภัณฑ์ที่ใช้ในการสงคราม รวมทั้งศึกษาค้นประดิษฐ์สร้างอาวุธที่จะใช้ไปสู้รบกับศัตรู”³³ ทัพที่ตั้งขึ้นมา
ตั้งแต่ พ.ศ. 2513 มีผู้ปฏิบัติงานประมาณ 10 กว่าคน และบรรดาผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานส่วนใหญ่ก็มี
พื้นฐานเป็นชาวนารวมมา แต่มีประสบการณ์เคยเป็นช่างตีเหล็กมาก่อน และมีบางคนเท่านั้นที่เรียนซ่อม
ปืนและทำระเบิดมาบ้าง งานหลักๆ ที่ทัพนี้ทำก็คือ ทำปืนแก๊ป ตีมีค - พริ้วและเครื่องมือเหล็กต่าง ซ่อมปืน
สงคราม และทำระเบิด ทัพช่างแสงนี้เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญต่ออาวุธของกองป่าภูพานมากเพราะ
ถ้าถ้ามีปืนสงคราม เครื่องมือหาอยู่หากินอย่างมีค พริ้ว หรือปืนแก๊ปเสียหายก็ต้องส่งมาซ่อมแซมหรือทำขึ้น
ใหม่ที่นี่ ปืนสงครามไม่ว่าจะเป็นพวกปืนรุ่นเก่าอย่าง ปลย. บ.88 ปืนทอมป์สัน โรเฟลิต ปืนลูกซอง 5 นัด ไป
จนถึงสมัยใหม่อย่าง คาร์บิน อาร์ก้า เรกาเซ เอ็ม 16 เอ็ม 79 และ05 นาโต้ ทัพช่างแสงนี้สามารถซ่อมแซม
ได้หมด

³⁰ผู้สื่อข่าวพิเศษ, “ประชาชนจังหวัดนครพนมยื่นหยักค่อสู้ปฏิวัติมาได้อย่างไร,”: 62.

³¹พ. เมืองรมพู, *ผู้สมรภูมิภูพาน*, หน้า 286 - 288.

³²ประชา สุวัชรธรรม, *เหตุเกิดที่นาแก*, หน้า 117.

³³วิสา ภัณฑิ์, “หน่วยช่างแสง วิศวกรชาวนาบนภูพาน,” *ประกายไฟ* 2, 17 (เมษายน, 2523): 25.

นอกจากทำหน้าที่ซ่อมแซมอาวุธแล้วหน่วยงานนี้ยังมีประติมากรรมที่น่าสนใจอันแสดงถึง “พลังต้านตัวเอง” และ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ของบรรดาพลพรรคก็คือ การทำทุ่นระเบิด ทับข้างแสลงนี้สามารถผลิตทุ่นระเบิดให้แก่กองบ่าได้เอง โดยคัดแปลงเอาพวกลูกระเบิดหรือลูกระเบิด 105 และ ค.81 ที่ค้ำมาแยกเอาคืนระเบิดออก โดยคอนแรกๆ ก็ใช้ลวดสกัดคืนระเบิดออกมาเป็นก้อนเล็กๆ แต่ต่อมาก็สามารถพัฒนาวิธีการที่สะดวกกว่านั้นคือเอาลูกระเบิดที่ค้ำนั้นไปตั้งไฟ ให้ TNT มันละลายเป็นของเหลวข้นๆ แล้วจึงนำมาใส่แกลดลอนน้ำมันหล่อลื่นหรือบีบสังกะสีเปล่าๆ พอเย็นตัวลงมันก็จะเกาะตัวกันเป็นเนื้อเดียวและแข็งเหมือนกับยางมะคอก จากนั้นก็เอาแก๊สไปใส่ และค่อสายไฟพร้อมกับถ่านไฟฉาย สหยาเรียกทุ่นระเบิดนี้ว่า “ทุ่นแกลดลอน” และยังอ้างว่าทุ่นระเบิดนี้มีอานุภาพร้ายแรงไว้สำหรับทำลายรถหุ้มเกราะหรือรถบรรทุกของศัตรู ทุ่นแกลดลอนนี้จึงเป็นที่ต้องการของกองทหารและหน่วยงานทั่วไปของภูพานจนทำกันไม่ทันเลยทีเดียวที่น่าตื่นเต้นไปกว่านั้นคือ มีการประยุกต์ใช้ของในท้องถิ่นมาพัฒนาทุ่นระเบิดที่ว่านี้ด้วย สหยาที่รับผิดชอบเรื่องนี้เล่าให้ฟังว่า

ผมจำได้ว่าเมื่อเป็นเด็ก พ่อพาไปเป่านกในเวลาดากลางคืนโดยเอาขางไม้มาบดให้ละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้วใส่เข้าไปในพลูเป่าให้ผ่านไป ขางไม้นั้นจะถูกเป็นไฟอย่างรวดเร็วและลุกไหม้จนนกตกลงมา ... เมื่อคิดได้แล้วก็ไปเก็บเอาขางไม้ชนิดนั้นมาผสมกับกำมะถันบดให้ละเอียดบรรจุใส่กระป๋องนม แล้วสอดเข้าไป แล้วทดลองให้มันระเบิดดู ผลปรากฏว่าระเบิดอยู่แต่ไม่แรง ต่อมาเราก็ทดลองเอาคืนระเบิดในสัดส่วนที่แน่นอน และทดลองระเบิดอีก 2-3 ครั้งก็ได้ผลสรุปว่าขางไม้ในป่าของเราสามารถนำมาใช้ทำระเบิดทำลายศัตรู และสิ่งก่อสร้าง เช่น สะพานคอนกรีตได้อย่างได้ผล³⁴

เมื่ออาวุธเป็นของจำเป็นและหายาก ทั้งยากลำบากในการนำเข้ามาและแย่งมา เหล่าพลพรรคจึงต้องรักและหวงแหนของอาวุธประจำกายของคน การจะใช้ยิงปืนนัดหนึ่งจึงต้องจำเป็นจริงๆ กระสุนของอาวุธสมัยใหม่จะส่งวงไว้สำหรับการตีศัตรูเท่านั้น เหมือนกับคำกล่าวที่ว่า “กระสุนนัดหนึ่งต้องให้จักรพรรดินิยมหนึ่งตัวจึงจะสมกัน” ส่วนถ้าจะใช้ล่าสัตว์จะใช้พวกปืนแก๊ป พวกที่ไม่ได้รบหรือตีศัตรูจึงมักประสบปัญหาปืนเป็นสนิมเพราะไม่ได้ใช้เป็นเวลานานจึงต้องถอดออกมาจะทำความสะดวก ทาน้ำมันหรือจารบีอยู่เสมอ³⁵

เมื่ออาวุธทันสมัยอย่างปืนอาร์ก้าและเฮกาเซจากต่างประเทศที่เข้าสู่เขตภูพานตั้งแต่ พ.ศ. 2513 ขณะเดียวกันก็มีการจัดตั้งกองทัพที่มีระเบียบขึ้น มีการแบ่งเป็นกองทหารหลัก (ทล.) และกองทหารประจำท้องถิ่น (ปถ.) กองทหารประจำท้องถิ่นนั้นจะเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและให้ ความคุ้มครองแก่ทับต่างๆในเขตอบอุ่น ส่วนกองทหารหลักนั้นจะทำหน้าที่สู้รบในระดับที่เข้มข้นกว่า โดยองค์การนำของอีสานเหนือมีมติให้แต่ละจังหวัดก่อตั้งกองกำลังหลักความพร้อมของแต่ละหน่วย ทาง สกตนครและนครพนมสามารถจัดตั้งกองกำลังระดับกองร้อยได้ ส่วนจังหวัดอื่นๆ คือ อุบลราชธานีคอน

³⁴วิสา ทัศนัท, “หน่วยช่างแสลง วิศวกรชาวนาบนภูพาน,” หน้า 28.

³⁵เรื่องเดียวกัน.

เหนือ (ภูตระกูลกบฏ) ภาพสินธุ์ หนองคาย สามารถจัดตั้งในระดับหมวด โดยให้กองทหารเหล่านี้มีการประสานงานหนุนช่วยกันในการต่อต้านการล้อมปราบของรัฐบาล³⁶

ใน พ.ศ. 2514 องค์กรนำอีสานเหนือได้สร้างกองทหารหลักที่ขึ้นต่อศูนย์กลางประจำภาคอีสานเหนือ ที่จะเป็นผู้มอบหมายภารกิจและตั้งเคลื่อนย้ายกำลังพล กองทหารหลัก 2 หน่วยแรกนี้ได้คืออาวสุรทันตมัยที่มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยลงสยาม หรือ ประจวบ เวียงรัตนเป็นผู้จัดตั้ง โดยมีโครงสร้างของหมวดหมู่ดังนี้

โครงสร้างของหมวดหมู่และกองร้อยประเภท “เบา” ที่มีพิชิตงะเผือร่อนแบบพริกชี้หนู “สุคร” นี้ก็คือหมู่ละ 6 คนที่ประกอบด้วย

1. ผู้หมู่ ดือฮาร์กา
2. รองหมู่ ดือเฮ้ม 79 (ส่วนใหญ่ยี้คเอนามาได้) ปินยิงถูกระเบิด
3. ลูกหมู่ ดือปิ่นเล็กยาวเซกาเซ (นอกจากผู้รับกรรมคาแล้ว เขาไว้ยิงเครื่องบิน)
4. ลูกหมู่ ดือฮาร์กา (หรือเฮ้ม 16 ที่ยี้คมาได้)
5. ลูกหมู่ ดือฮาร์กา (หรือเฮ้ม 16 ที่ยี้คมาได้)
6. ลูกหมู่ ดือฮาร์กา (หรือเฮ้ม 16 ที่ยี้คมาได้)

ชั้นหมวดคิดปืนจรวคเบ 40 หนึ่งกระบอกมีพลจรวคคนหนึ่งหรือสองคน เพื่อช่วยกัน

แบกหาม

ชั้นกองร้อย มีหมวดอาวสุรหนัก ซึ่งประกอบด้วยหน่วยปืนครก 60 ม.ม. และหน่วยปืนกลเบา³⁷

การจัดกองกำลังของกองป่า จะแบ่งเป็นหมู่ หมวด กองร้อยและกองพัน 3 หมู่จะรวมเป็น 1 หมวด 3 หมวดเป็น 1 กองร้อย และ 3 กองร้อยเป็น 1 กองพัน หมวดหนึ่งจะมีทหารประมาณ 21 คน หนึ่งกองร้อยจะมีทหารประมาณ 70 คน หรือถ้าเป็น “กองร้อยเต็ม” ก็จะมีประมาณ 100 คน³⁸

งานในช่วง พ.ศ. 2514 – 2515 การสู้รบของฝ่ายป่าก็มีความสามารถในระดับดีค่าย โดยใช้กองทหารหลักส่วนใหญ่จะใช้ดีค่ายของ อต. ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ครั้งที่ “คุเคือค” ที่สุดคือการดีค่าย อต. ที่บ้านฝั่งแดง (ฝั่งแดง) โดยการระดมยิงเข้าไปที่ฐานด้วยเบ 40 และปืนครกแต่ก็ยังไม่สามารถยึดบังเกอร์ได้ ผู้บัญชาการจึงสั่งให้เขาคกร (เป็นท่อนสูงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 – 60 ซม. ความสูงประมาณ 1 เมตร) เป็นที่กำบังถึงเข้าไปประชิดฐาน จนสามารถเข้าไปยึดบังเกอร์และเผด็จศึกได้ และจากชัยชนะที่บ้านฝั่งแดงทำให้เขตงานสระบุรี ชันประกอบด้วยบ้านฝั่งแดง บ้านนาหลัก บ้านหนองหมู และบ้านหนองครอง และรวมถึงบางหมู่บ้านของเขตพบุรี และเขตเพชรบุรีบางส่วนปลดออกจากกองกำลังของฝ่ายรัฐบาล³⁹

³⁶ชวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 54.

³⁷พ. เมืองชมพู, ผู้สมรภูมิภูพาน, หน้า 288 – 289.

³⁸สัมภาษณ์ พระอาจารย์สมโภช ปัญญาโร, 22 กันยายน 2547. และพ. เมืองชมพู, ผู้สมรภูมิภูพาน, หน้า 289.

³⁹พ. เมืองชมพู, ผู้สมรภูมิภูพาน, หน้า 289.

การขยายเขตงาน

การขยายเขตงานยังเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ทางการทหารของกองป่าในการรับมือกับการปราบปรามของรัฐบาลด้วย เนื่องจากถ้าเขตงานหรือเขตการเคลื่อนไหวมิชนาคเล็กกองกำลังของรัฐบาลสามารถรวมศูนย์ปราบปรามได้โดยง่าย ดังนั้นในช่วงที่รัฐบาลใช้ยุทธวิธีในการตั้งซุกกุ่มกรของหมู่บ้าน ผสานกับการใช้กำลังขนาดใหญ่ปราบปรามกองกำลังฝ่ายป่า นอกจากนโยบาย 3 เกาะติดแล้ว ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพานก็มีนโยบายสนับสนุนการบุกเบิกสร้างเขตงานใหม่ ทำให้เขตงานกว้างขวางขึ้น โดยให้กำลังส่วนหนึ่งตีหักจากแนวปิดล้อมของรัฐบาลไปสร้างเขตงานใหม่ บางแห่งถึงกับใช้วิธีการ “โคจร” และ “ปักหลัก” เข้าไปสร้างเขตงานกลาง “เขชราว” ของรัฐบาล เช่นในพื้นที่คงสถาน คงผาดาก และคงมุด อันเป็นยุทธวิธีที่ ขยายเขตจรยุทธ์เพื่อเปิดแนวรบให้กองกำลังฝ่ายรัฐบาลต้องกระจายกำลังในการปราบปราม⁴⁰

ในปีที่แตกเสียงปืน (พ.ศ. 2508) พื้นที่การเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพาน มีเพียง 3 จุด คือ 1) โพนคูน - คงหลวง ปัจจุบันโพนคูนอยู่ในเขตอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ส่วนคงหลวงอยู่ในเขต อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 2) นาไร่ใหญ่ - บ้านบาก ปัจจุบัน นาไร่ใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ส่วนบ้านบากอยู่ในเขตอำเภอคอนคาต จังหวัดมุกดาหาร และ 3) คงพระเจ้า อยู่ในเขตอำเภอสว่างแดนดิน ติดกับคงพรรณาฯ ในเขตอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร⁴¹ (ดูแผนที่ 4.1 ประกอบ)

จากข้อมูลที่มีอยู่พบว่าหลังจากแตกเสียงปืน เขตงานต่างๆ ก็กว้างขวางขึ้น ในเขตสกลนคร ซึ่งจุดหลักอยู่ที่แถบคงพระเจ้า ถึงแม้ว่ากองกำลังส่วนใหญ่จะอยู่บนภู แต่ขณะเดียวกันก็มีการส่งกำลังออกไปเคลื่อนไหวในเขตต่างๆ โดยทางเหนือก็ขยายไปคงสาร ทางตะวันออกก็ไปทางหมู่บ้านกำไฮ ในขณะที่ทางใต้และตะวันตกก็ขยายตัวออกไปเช่นกัน⁴² ในพ.ศ. 2509 เขตงานแถบคงพระเจ้าได้ยกฐานะเป็นเขตจังหวัดสกลนคร อันประกอบด้วย 1) เขตภูเตี้ย มีทั้งหมู่บ้านบนเขา เช่น บ้านภูตะคาม และหมู่บ้านที่ตีนภู เช่น บ้านบ่อแก่น้อย บ้านบ่อแกใหญ่ และบ้านคอนส้มโอง 2) เขตเหนือถนนสายสว่างแดนดิน - อุดรธานี ซึ่งอยู่ที่แถบคงสาร และกำลังบุกเบิกขึ้นไปสู่คงผาดาก อำเภอวานรนิวาส ส่วนคุณควาว ได้อาสาไปบุกเบิกเขตงานใหม่ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอสหัสขันธ์ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ซึ่งต่อมาเขตงานที่คุณควาวบุกเบิกนี้จะถูกเรียกว่า เขตภูสูง⁴³ สำหรับทางคงสาร อุดมเล่าให้ฟังว่า แถบคงสาร ใน พ.ศ. 2509 ยังไม่เป็นที่ตั้งงาน มีเพียงผู้ปฏิบัติงานพรรค 2 คนในแถบนั้น พอมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2511 -

⁴⁰ชวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 53.

⁴¹พ. เมืองชุมพู่, ผู้สมรภูมิภูพาน, หน้า 67.

⁴²เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

⁴³ชวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 40.

2512 พื้นที่แถบคงสาร คงผาดาก และคงสีชมพู ก็ได้ยกเป็นเขตงานใหม่ไม่ขึ้นกับพระเจ้า ซึ่งเฉพาะ คงสารก็มีทหารถึง 40 กว่าคน และถ้านับผู้ปฏิบัติงานด้านอื่นๆ ก็ตกกว่าร้อยคน⁴⁴ ทางแถบโพนคูม – คงหลวง ก็มีการขยายตัวเช่นกัน เช่น มีการขยายลงมาถึงเขตอำเภอคำชะอี (จังหวัดนครพนม) และอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งในปี พ.ศ. 2512 เขตงานอีสานเหนือทั้งหมดมีจุดสำคัญ 5 จุด คือ นครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ อุดรธานี(ทางตะวันออกของทางรถไฟ) อุบลราชธานีตอนเหนือ (อำเภออำนาจเจริญขึ้นไป) และหนองคาย⁴⁵

เมื่อเขตงานขยายใหญ่ยิ่งขึ้น การแบ่งเขตงานจึงมีความเปลี่ยนแปลงให้ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือมีการแบ่งเขตงานเป็นระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ที่มีคณะกรรมการในแต่ละระดับดูแลงานของเขต โดยในพื้นที่แถบนาแก – คงหลวงซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพานและเป็นที่ตั้งองค์การนำในภาคอีสานเหนือก็มีจากจัดแบ่งเขตงานที่เริ่มจากเขตเป็นเขตงานเดี่ยวๆ ซึ่งเรียกกันว่า “เขตโซเวียต” เมื่อขยายงานทั้งด้านงานมวลชนและด้านการทหาร ทำให้ต้องมีแยกออกเป็นเขตย่อยๆ และมีสายการบังคับบัญชามากขึ้น ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2513 ในนครพนมก็มีการแบ่งออกเป็น 7 เขตแล้วคือ ก.3 ก.4 ก.5 ก.6 เขตฝั่ง เขตใต้หรือเขตมุกดาหาร และเขตอุบล โดยเขต ก.3 แบ่งเป็นเขตย่อยอีก 5 เขต คือ ด้วเขต ก.3 เขต พ.1 เขต พ.2 เขตที่ราบและเขตทะเล

ด้วเขต ก.3 ตำบลคงหลวง อำเภอนาแกทั้งหมด ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในบ้านต่างๆ ดังนี้คือ บ้านคงหลวง บ้านหนองบัว บ้านหนองทาว บ้านเขียด บ้านโพนไฮ บ้านนาเหล่า บ้านนาหมายแข้ง บ้านนาโสก บ้านกานเหล็กอง และบ้านหนองแคน

เขต พ.1 เค็มเป็นเขตโซเวียต ภายหลังยกเขตงานในอำเภอคำชะอีมาตั้งเป็นเขต พ.1 ทำการเคลื่อนไหวในหมู่บ้านดังนี้ บ้านคอนป่าแคน บ้านคูมหวาน บ้านไร่ บ้านจอมมณี บ้านคาหนู หรือบ้านโคกยาว บ้านตากแคค บ้านหนองไผ่ บ้านหนองหัวเสา บ้านสงเปือย บ้านคงมอญ และบ้านห้วยยาง

มีทับต่างๆ อยู่ 5 ทับ กระจายกันไปบุกเบิกงานมวลชน คือ ทับพลา ทับวัด ทับธารรงค์ ทับภูเค็ง และทับภู โดยในเขต ก. 3 นี้มีสหยาสหะ เป็นผู้นำสูงสุด นอกจากนี้ยังคุมงานทั้งหมดในเขตจังหวัดนครพนม และเป็นเลขาธิการคณะกรรมการกลางประจำภาคอีสาน

เขต พ.2 เคลื่อนไหวอยู่ในเขตอำเภอนาแก ในหมู่บ้านดังนี้ คือ บ้านด้ว บ้านพังแกง บ้านหนองกรง บ้านหนองหมูหรือคงหมู และบ้านนาหัก

เขตที่ราบ ปฏิบัติงานอยู่ในเขตอำเภอปลาปาก

⁴⁴พ. เมืองชมพู, *สู่สมรภูมิกุวาน*, หน้า 73.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 257 - 258.

เขตทะเล คือเขตไซเวียคเดิมปฏิบัติงานอยู่ในเขตอำเภอธาตุพนมและทางตอนเหนือของอำเภอมุกดาหาร⁴⁶

ในปีพ.ศ. 2513 มีการแบ่งเขตงานใหม่ ดังนี้

เขตไชยบุรี คือเขตไซเวียค หรือ ค. 3 เดิม ปฏิบัติงานอยู่ในเขตรอยต่อเขตอำเภอนาแก กับอำเภอคำชะอี

เขตสระบุรี แยกออกจากไชยบุรี เมื่อปีการประกาศตั้งฐานที่มั่นในปีพ.ศ. 2516 เขตงานนี้ องค์การนำของอีสานเหนือกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของฐานที่มั่น

เขตดงบุรี คือเขตภูพาน หรือ ค.4 เดิม ปฏิบัติงานอยู่บริเวณ 6 ตำบลทางด้านเหนือของอำเภอนาแก

เขตสิงห์บุรี คือเขตเมืองสกล หรือ ค.6 เดิม ปฏิบัติงานอยู่บริเวณรอยต่ออำเภอนาแกกับอำเภอเมืองสกลนคร

เขตเพชรบุรี คือเขตกิ่งเขาวง หรือ ค.5 เดิม ปฏิบัติงานอยู่บริเวณรอยต่ออำเภอนาแกกับกิ่งอำเภอเขาวง

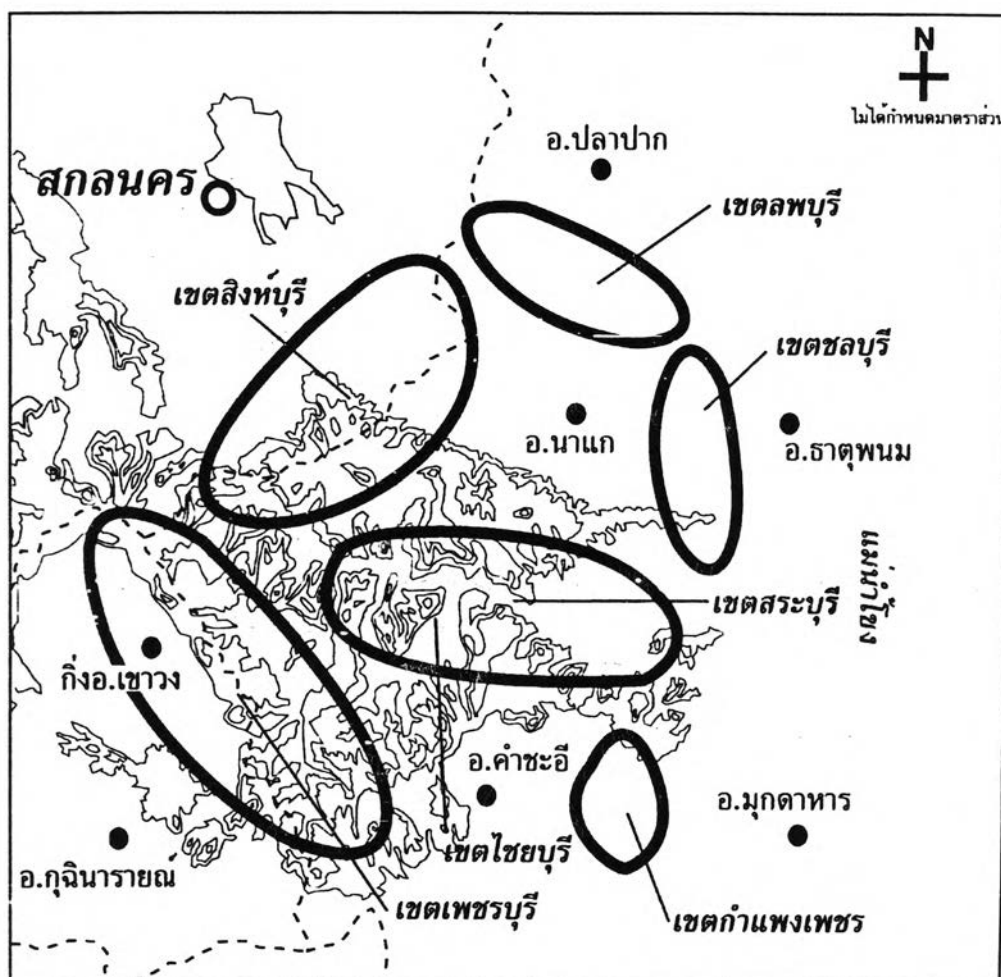
เขตชลบุรี เป็นการรวม 2 เขตเดิม คือเขตเขตทะเล (หรือธาตุพนม) และที่ราบ ที่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเขต ค.1 และ ค.2 ตามลำดับ ปฏิบัติงานเขตรอยต่อระหว่างอำเภอนาแก อำเภอธาตุพนม อำเภอปลาปากและอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

เขตกำแพงเพชร คือเขต พ.1 และขึ้นกับเขตไชยบุรี จนปีพ.ศ. 2515 ยกเป็นเขตงานระดับอำเภอ ปฏิบัติงานอยู่บริเวณรอยต่อเขตอำเภอนาแก อำเภอคำชะอี และอำเภอมุกดาหาร⁴⁷

⁴⁶บุญปลูก ส่วนพงษ์, ทางชีวิตของยอด: อดีต ผก., หน้า 151 – 154.

⁴⁷ประชา สุวัชรธรรม, เหตุเกิดที่นาแก, หน้า 76 – 77.

ภาพ 5.2 แผนที่แสดงเขตงานจังหวัดนครพนม

จนถึงปีพ.ศ. 2516 เขตงานต่างๆ ในเขตภูพาน หรือภาคอีสานเหนือก็มีการเรียกเขตงานระดับคณะกรรมการจังหวัดเป็นเดรทส์คอง⁴⁶ แทนการเรียกจังหวัดแบบเดิมที่ตั้งอยู่กับเขตการปกครองของรัฐบาล คือ

เขตงาน 333 อยู่บริเวณรอยต่อจังหวัดนครพนม กาฬสินธุ์ และมุกดาหาร ซึ่งเป็นเขตงานจังหวัดนครพนมเดิม

เขตงาน 999 อยู่บริเวณรอยต่อของจังหวัดสกลนคร และกาฬสินธุ์ เป็นเขตงานขนาดเล็กอยู่ใกล้กับพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ ซึ่งเดิมคือเขตภูสูง

เขตงาน 555 อยู่บริเวณรอยต่อจังหวัดสกลนคร กาฬสินธุ์และอุดรธานี เดิมคือเขตคงพระเจ้า หรือเขตงานจังหวัดสกลนคร

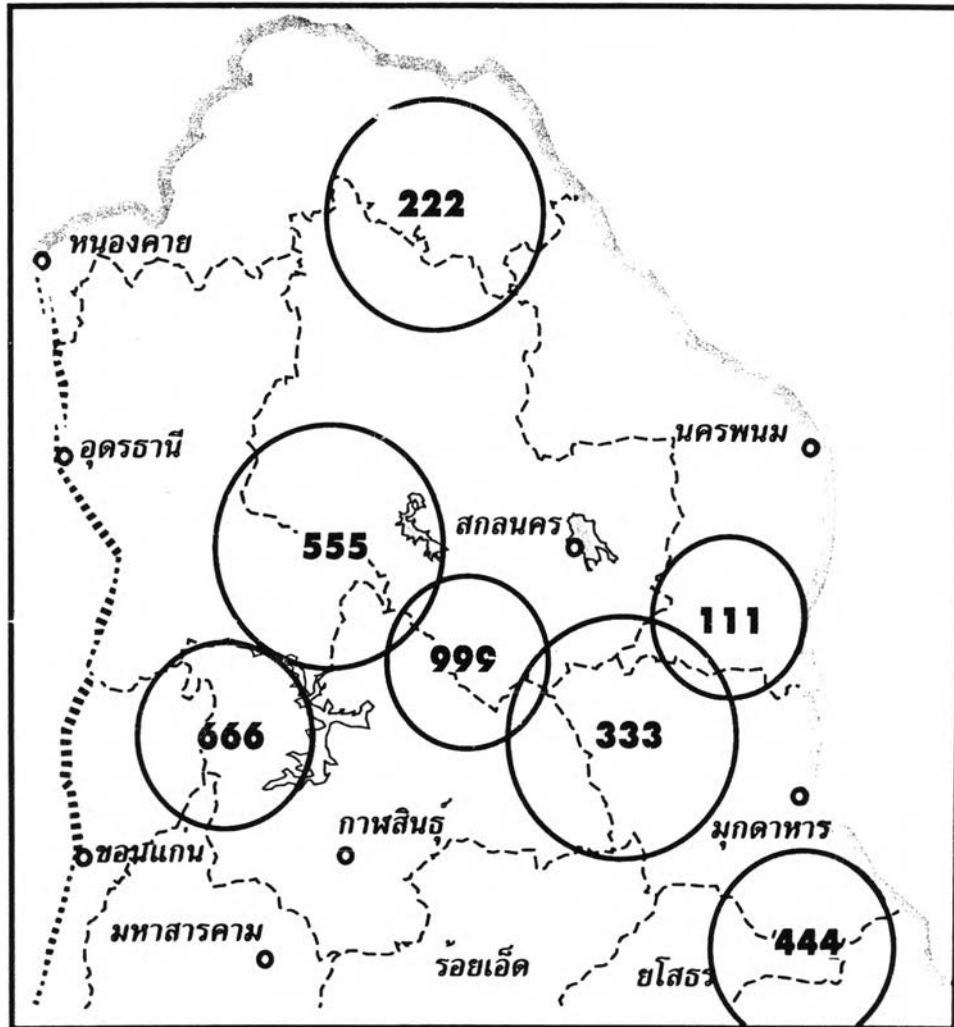
เขตงาน 444 มักเรียกกันว่าภูสระคอกบัว หรืออุบลเหนือ ตั้งอยู่อยู่บริเวณรอยต่อจังหวัดอำนาจเจริญ มุกดาหารและยโสธรในปัจจุบัน

เขตงาน 222 มักเรียกกันว่าเขตภูสิงห์ - ภูวัว ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อจังหวัดหนองคายและสกลนคร

⁴⁶สุราษฎร์ อิมประเสริฐ, สัมภาษณ์ ธนิรุช ไกศล, 2 กุมภาพันธ์ 2545.

เลขงาน 666 แยกมาจากเลข 555 ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อจังหวัดขอนแก่นกับกาฬสินธุ์
เลขงาน 111 ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อจังหวัดนครพนมและมุกดาหารในปัจจุบัน ซึ่งก็คืองานในที่ราบ
ของเขตนงานจังหวัดนครพนมเดิม (เขตนงานบุรี)⁴⁹

ภาพ 5.3 แผนที่แสดงการแบ่งเขตนงานพรวนคอกมมิมินิสต์แห่งประเทศไทยภาคอีสานเหนือ

⁴⁹ปิยะมาศ ธรรมชำนาญ, *ชนเผ่าผู้ไทยกับการมีบทบาททางการเมืองบนเทือกเขาภูพาน ระหว่างปี พ.ศ. 2488 - 2523* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545), หน้า 49 - 50.

3. จากรุ่งโรจน์สู่รุ่งโรจน์: วาระสุดท้ายของสงครามประชาชน พ.ศ. 2516 - 2525

การขยายตัวของ การเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ในเขตภูพานที่เริ่มเข้าสู่กระแสสูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา จนเกิดการเคลื่อนไหวปลดระดมมวลชน และทำการสู้รบกับกองทหารรัฐบาล ซึ่งเรียกว่าเขตรัฐบาลของภาคอีสานเหนือของพรรคมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่าภูมิภาคอื่น แต่กระนั้นการสร้างเขตปลดปล่อยที่พรรคคอมมิวนิสต์สถาปนาอำนาจรัฐเหนือพื้นที่ อันเปรียบเสมือนการตั้งประเทศใหม่ที่เรียกว่า ฐานที่มั่นบนภูพานยังไม่ได้เกิดขึ้นซึ่งต่างจากที่อื่น ทำให้เกิดกระแสพิพากษ์วิจารณ์จนทำให้เกิดความขัดแย้งภายในพรรค จนในที่สุดในเดือนกันยายน พ.ศ. 2516 มีการประกาศจัดตั้งเขตฐานที่มั่นบนภูพานขึ้น 3 แห่ง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นการยกระดับการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธให้สูงยิ่งขึ้นไปอีกจากเดิมที่ฝ่ายป่าเป็นฝ่ายรุกทางยุทธศาสตร์ คือ ใช้ป่าเขาเป็นที่กำบังกายใจมิดอกกำลังรัฐบาลและหลบหลีกศัตรู โดยมีเป้าหมายในการปลดระดมมวลชนและพิทักษ์การดำรงอยู่ของกองป่าเป็นสำคัญ กลับเป็นฝ่ายตั้งรับ เมื่อกองกำลังรัฐบาลหวังจะทำลายเขตปลดปล่อย กองป่าของภูพานจะต้องพิทักษ์รักษาเขตนี้ไม่ให้ศัตรูรุกเข้ามาในเขตแดนได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงระดับกำลังของฝ่ายคอมมิวนิสต์และระดับของความรุนแรงในการสู้รบที่พุ่งสูงขึ้นอย่างมาก

ไม่ถึงหนึ่งเดือนหลังประกาศสร้างฐานที่มั่น รัฐบาลได้นำกำลังจากฐานที่ภูพานน้อยมาโจมตีฐานที่มั่น ในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทับใหญ่ของดงสยามและดงเจริญได้ทราบข่าวการเคลื่อนไหวของศัตรู จึงเคลื่อนย้ายที่ตั้งจากคันทองไก่อ๊ะเหี้ยไก่อ๊ะๆ บ้านคงหมู มายังหลุมระหว่างภูไก่อ๊ะเหี้ยและภูหยวกซึ่งเป็นใจกลางฐานที่มั่น ในวันที่รุ่งขึ้นคือวันที่ 10 ตุลาคมตั้งแต่ตอนเช้ามีคอกองทหารรัฐบาลใช้เครื่องบิน ที 28 3 ลำ ทิ้งระเบิดควมอยู่หลายรอบ ต่อมาก็เป็น ซี 130 ก็เข้ามายิงกราด และปิดท้ายด้วยเครื่องบินไอพ่น เอ 5 ระดมยิงจรวดเพื่อเคลียร์พื้นที่สำหรับเฮลิคอปเตอร์ที่จะยกพลเข้าโจมตี ฐานที่มั่นบ้านคงหมู 7 หมู่บ้าน ทับของสหายนำพากันถอยไปทางภูหยวก ส่วนนักรบภายใต้ก เรน้าของสหายเจียงที่รักษาการณ์อยู่บนภูไก่อ๊ะเหี้ยก็กระจายตัวใช้ปืนเล็กยาวขนหนายิงสู้กับเครื่องบิน เอ 5 ซึ่งทำให้เครื่องบินเอ 5 ไม่บินต่ำถึงลงมาทิ้งระเบิดและยิงจรวดใส่เป้าหมายทำให้การทิ้งระเบิดและยิงจรวดขาดความแม่นยำ

ในช่วงสายเฮลิคอปเตอร์นำกำลังมาประมาณ 1 หมวดพยายามจะยกพลที่บ้านนาหลัก⁵⁰ แต่ถูกด้านจากฝ่ายป่าอย่างหนักเลยบินไปลงที่บ้านคิ้ว⁵¹ ซึ่งก็ถูกด้านอย่างหนักเช่นเดียวกัน จึงต้องไปลงบ้านฝั่งแดง⁵² ซึ่งประชาชนที่นั่นแตกตื่นวิ่งหนีกระจัดกระจายกันคามทุ่งนา ผู้บังคับบัญชาทหารที่บ้านฝั่งแดงจึง

⁵⁰ พิกัด VD403562, กรมแผนที่ทหาร, ราวาง 5861 // บ้านนาหลัก ชุคประเทศไทย 1:50,000 ลำดับชุด L708.

⁵¹ พิกัด VD375575, กรมแผนที่ทหาร, ราวาง 5861 // บ้านนาหลัก ชุคประเทศไทย 1:50,000 ลำดับชุด L708.

⁵² หรือบ้านฝั่งแดง พิกัด VD353584, กรมแผนที่ทหาร, ราวาง 5861 // บ้านนาหลัก ชุคประเทศไทย 1:50,000 ลำดับชุด L708.

ตั้งไม่ถึงเขตคอปเคอร์เพราะเกรงว่าจะถูกยิงคอปได้แล้วมวชนจะได้รับความเสียหาย เขตคอปเคอร์เมื่อปลดอยคนลง กองทหารรัฐบาลก็บุกเข้าโจมตีบ้านนาหลักอย่างรวดเร็วจนสามารถยึดหมู่บ้านได้ ซึ่งขณะนั้นเป็นหมู่บ้านร้าง เพราะมวชนแตกตื่นหนีออกจากบ้านหมด กองปาตายหน่วยก็เขากำกำลังล้อมหมู่บ้านไว้ แต่ก็ไม่มีกำลังพอที่จะบุกเข้าโจมตีที่ตั้งของฝ่ายรัฐบาล ได้แค่รอจังหวะถอยแล้วจึงซุ่มตี ภาวะเช่นนี้ดำรงอยู่จนถึงวันที่ 16 ตุลาคม ซึ่งทางกรุงเทพฯ เกิดเหตุการณ์ "14 ตุลา" ฝ่ายป่าได้เริ่มยิงปืนครกใส่ที่ตั้งเพื่อให้ฝ่ายรัฐบาลถอยจนวันรุ่งขึ้นกองทหารรัฐบาลก็ถอนกำลังหลบหนีไปทางทิศเหนือ มุ่งหน้าสู่บ้านคงหวด แต่เนื่องจากฝ่ายป่าไม่มีวิทยุสื่อสารทำให้หน่วยที่เฝ้าอยู่ทางหัวภูทางตะวันตกเฉียงเหนือไม่สามารถรายงานสภาพการถอยของทหารรัฐบาลได้ ทำให้กองทหารรัฐบาลไม่อยู่ในวงล้อมและสามารถหลบหนีออกไปได้อย่างปลอดภัย⁵³

รัฐบาลขึ้นมารบเพื่อสลายฐานที่มั่นตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2517 และยึดเชื้อไปตลอดทั้งปี ลักษณะของการรบคือการส่งกำลังขนาดกองร้อยเบาบุกขึ้นเขตรฐานที่มั่นเป็นระลอกอย่างต่อเนื่อง ผสานกับส่งกำลังขนาดใหญ่บุกขึ้นมาพร้อมกันทุกทิศทุกทาง เพื่อทำการโอบล้อมและบดขี้กของกำลังคอมมิวนิสต์ โดยฝ่ายป่าก็ต้านการบุกอย่างต่อเนื่อง ทำให้กองกำลังรัฐบาลไม่สามารถยึดพื้นที่ในเขตที่ราบของฐานที่มั่นได้ รัฐบาลจึงปรับยุทธวิธีการรบโดยการใช้กำลังยึดหัวภูเพื่ก⁵⁴ ที่อยู่ระหว่างบ้านนาหลัก บ้านคิ้ว และบ้านคงหุมมาเป็นฐานปฏิบัติการ มีการสร้างป้อมค่าย กุดของ ฐานยิงปืน ก. ขนาด 80 มม. และ 100 มม. รวมถึงช่างเก็บน้ำและถ่านจากเขตคอปเคอร์⁵⁵

⁵³พ. เมืองชุมพู, *ผู้สมรภูมิภูพาน*, หน้า 53, 320 - 323.

⁵⁴พิภัก VD375562, กรมแผนที่ทหาร, *ระวาง 5861 II บ้านนาหลัก* ชุดประเทศไทย 1:50,000 ลำดับชุด L708.

⁵⁵พ. เมืองชุมพู, *ผู้สมรภูมิภูพาน*, หน้า 327.

ภาพ 5.4 แผนที่แสดงที่ตั้งของหมู่บ้านในเขตงานสระบุรี

ผลกระทบด้านการทหารของกองป่าคือ รัศมีของปืน ค. มีขนาด 8 กิโลเมตร ทำให้การเคลื่อนไหวของกองป่าถูกจำกัดต้องเคลื่อนไหวเวลาดกลางคืน เพื่อใช้ความมืดอำพรางตัวและการสู้รบในรัศมี 8 กิโลเมตรเป็นไปอย่างยากลำบาก และรัฐบาลใช้ฐานเป็นจุดส่งกำลังย่อยๆ ออกเคลื่อนไหวให้สะดวกโดยมีปืน ค. ยิงคุ้มกันและสามารถควบคุมหมู่บ้านได้ถึง 3 หมู่บ้าน⁵⁶

ด้วยสภาพการณ์ที่รัฐบาลส่งกำลังมาโจมตีเขตรฐานที่มั่นเป็นระลอกๆ ทำให้ฝ่ายนำตั้งกองร้อยใหม่ขึ้นมา คือ กองร้อยสระบุรี มีหน้าที่พิทักษ์ฐานที่มั่น โดยแบ่งกำลังเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเคลื่อนไหวรอบนอกฐานที่มั่น ทำหน้าที่คอยข่มขู่ตีของกำลังของรัฐบาลที่จะบุกขึ้นมาบนฐานที่มั่น อีกส่วนหนึ่งเคลื่อนไหวอยู่ในเขตรฐานที่มั่น เมื่อกำลังของรัฐบาลหลุดพ้นจากการปะทะกับกำลังรอบนอกได้ก็จะมาเจาะกำลังหน่วยนี้เข้า

⁵⁶ เรืองเดียวกัน.

โอบล้อมเกาะคิก ซึ่งสภาพการสู้รบแบบนี้ดำเนินไปตลอดทั้งปี พ.ศ. 2517⁵⁷ และสำหรับการรับมือกับการโจมตีด้วยกำลังขนาดใหญ่จากทุกทิศทุกทาง ได้มีการจัดตั้งกองทหารขนาดใหญ่เพื่อรักษาฐานที่มั่นไว้ คือ “กองพัน 718” ที่เขตรงานลพบุรี เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นกองพันขนาดเบาที่มีจุดมุ่งหมายในการทำการรบแบบเคลื่อนที่ โดยเฉพาะการซุ่มตี⁵⁸ หลังจากการจัดตั้งกองพัน 718 ผ่านนำบนภูพานได้ประชุมกับเพื่อวิเคราะห์ว่าจุดใดที่กองกำลังฝ่ายรัฐบาลจะขึ้นมาโจมตี เพื่อจะได้จัดวางกำลังของกองพัน 718 เพื่อทำการซุ่มตี ซึ่งการคาดการณืเป็นไปอย่างถูกต้อง คือ บ้านมะนาว หรือชื่อจัดตั้งคือ บ้านรอบตี⁵⁹ แต่การรบของกองพัน 718 ในสมรภูมิต่างๆก็ไม่ได้ผลตามคาด เนื่องจากกองทหารรัฐบาลไม่ได้เคลื่อนทัพตามที่ฝ่ายนำคาดการณ์ไว้ ทำให้กำลังที่วางได้ตามจุดต่างๆไม่สามารถโจมตีเข้าศึกษาตามที่วางแผนไว้ได้ แต่อาศัยความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ จึงทำให้กองทหารรัฐบาลต้องล่าถอยไป ปัญหาสำคัญที่สะท้อนออกจาก “ยุทธการบ้านรอบตี” คือปัญหาเรื่องการสื่อสารระยะไกล เนื่องจากฝ่ายป่าไม่มีวิทยุสื่อสาร การสื่อสารในสนามรบใช้วิธีเค็มเม็ดเพียงอย่างเดียว ทำให้เมื่อสภาพการณืเปลี่ยนแปลงจะไม่สามารถที่จะปรับเปลี่ยนยุทธวิธีได้ทันสถานการณ์ได้⁶⁰

จากการโจมตีฐานที่มั่นบนภูพานอย่างเป็นทางการของทางฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายป่าเองก็ตั้งรับอยู่ตลอดเป็นเวลาถึง 2 ปี ฐานที่มั่นภูพานก็ดำรงอยู่ได้ไม่นานนัก ในปลาย พ.ศ. 2517 อุดม สีสุวรรณเดินทางออกจากภูพานไปยังศูนย์กลางพรรคที่ตั้งอยู่บนภูพัยคัม จังหวัดน่านเพื่อรายงานสภาพของปัญหาฐานที่มั่นบนภูพาน เขาเดินทางถึงศูนย์กลางในกลาง พ.ศ. 2518 ทางศูนย์กลางได้มีคำสั่งให้อุดมมาประจำอยู่ที่ศูนย์กลาง และต่อปัญหาของทางภูพาน ศูนย์กลางได้ส่งโทรเลข (อุดมเป็นคนร่าง) อันเป็นข้อสรุปของปัญหาการสร้างฐานที่มั่น โดยมีสาระที่หมายถึงคือการสลายฐานที่มั่น คือ “ให้มวลงนกลับเข้าบ้าน พันฟูฐานที่ขอบด้วยกฎหมายของพวกเขา” ที่ให้คงอยู่ในป่ามีเพียงเจ้าหน้าที่ “อานาจารย์ใหม่” ไม่กี่คนเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับมวลงนและหลีกเลี่ยงการถูกจับกุม นอกจากนี้ยังรวมถึงการให้ความช่วยเหลือมวลงนพันฟูการผลิตที่หยุดชะงักไปถึงสองปี⁶¹ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าฐานที่มั่นจะสลายตัว แต่การสลายตัวดังกล่าวเป็นไปในลักษณะของการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ - ยุทธวิธีในการรบมากกว่าที่จะเป็นพ่ายแพ้ทางการทหาร เพราะการสร้างฐานที่มั่น หรือสร้างอานาจารย์ใหม่เป็นยุทธศาสตร์ - ยุทธวิธีที่ไม่เหมาะสมภายใต้เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ของภูพาน กองทหารของรัฐบาลสามารถขึ้นมาปราบปรามได้ง่าย ทำให้ฝ่ายป่าต้องทุ่มกำลังจำนวนมากเพื่อตั้งรับ

⁵⁷พ. เมืองชมพู, *สู่สมรภูมิมูพาน*, หน้า 330.

⁵⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 331.

⁵⁹พิทักษ์ VD296599, กรมแผนที่ทหาร, *ระวาง 5861 II บ้านนาหลัก* สุกประเทศไทย 1:50,000 ลำดับซุก L708.

⁶⁰พ. เมืองชมพู, *สู่สมรภูมิมูพาน*, หน้า 332 - 335.

⁶¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

ถึงแม้จะมีการยกเลิกฐานที่มั่นและการประกาศอำนาจอธิปไตยอย่างเปิดเผยแล้ว ในพื้นที่เขตงานสระบุรี และเพชรบุรี (เขตตำบลก้านเหลือง และกกกุ่ม กิ่งอำเภอคลองหลวง) ซึ่งเป็นเขตฐานที่มั่นเดิม ฝ่ายป่าก็ยังคงรักษาความมั่นคงไว้ได้ บ้านพังแดง บ้านคิ้ว บ้านนาเหล่า โพนไฮ และหนองครองยังถูกจัดว่าเป็นพื้นที่สีแดงของทางรัฐบาลจนถึงปีพ.ศ. 2522 – 2523 ผู้สื่อข่าวไทยนิกรที่เข้าไปในปีพ.ศ. 2522 เขียนถึงพื้นที่ตำบลก้านเหลืองว่าเป็นพื้นที่อันตรายสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐบาล

“พื้นที่อันตรายตลอด ผมก็ไม่อยากให้เข้าไป แต่ถ้าเข้าไปเห็นก็ดี นี่เขาจอดอย่างนี้เข้าไปสบาย เพราะเห็นรถแปลงหน้า ไม่ใช่รถทหารเข้ามา ถ้าเป็นรถแลนค์รตจี๊ปอะไรก็อะไรนี่ก็ยกก็ถูกลีดคอเคอร์” หัวหน้ากิ่งอำเภอคลองหลวงกล่าวและแนะว่าเมื่อเข้าแล้วต้องรีบกลับ เพราะอาจจะถูกจับกุมหรือโจมตีได้⁶²

ส่วนทางกกกุ่ม หรือเขตงานเพชรบุรี โดยเฉพาะบ้านกกกอก โคกกุง ถ่านแก้ว ชั่วสูง คำผักกูด และนาหินกอง⁶³ก็เช่นกัน ทางราชการไม่สามารถเข้าไปปกครองได้ เพราะแม้แค่จะตั้งหมู่บ้านยังไม่สามารถทำได้ ทางราชการได้แต่เพียงพยายามอพยพชาวบ้านไปอยู่ที่นิคมคำสร้อย ดังนั้นหมู่บ้านเหล่านี้แทบจะเรียกได้ว่าตัดขาดจากโลกภายนอก เพราะแม้กระทั่งราวปีพ.ศ. 2524 บ้านนาโคกกุง⁶⁴ทางราชการก็ยังเข้าไปไม่ได้⁶⁵

ในราว พ.ศ. 2519 กำจัดพลของฝ่ายป่านอกจากมีทำกำจัดหลักของภาคอีสานเหนือ 1 กองพันแล้ว ในแต่ละจังหวัดก็จะมีกำจัดหลักอยู่จังหวัดละ 1 กองร้อย และมีทหารบ้านเป็นจำนวนนับร้อยคน⁶⁶ ดังมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงอัตรากำจัดพลของกองทัพลกแยกประชาชนแห่งประเทศไทยในเขตภูพาน พ.ศ. 2519

จังหวัด	ทหารหลัก	ทหารท้องถิ่น	หมวดอิสระ	หมู่อิสระ
นครพนม	1 กองร้อย	1 กองร้อย	7 หมวด	10 หมู่
สกลนคร	1 กองร้อย	1 กองร้อย	6 หมวด	8 หมู่
อุบลฯ เหนือ	1 กองร้อย	4 หมวด	-	4 หมู่
กาฬสินธุ์	1 กองร้อย	-	1 หมวด	2 หมู่
หนองคาย	1 กองร้อย	-	4 หมวด	2 หมู่

⁶²-คลองหลวง พื้นที่สีแดงบนภูพานปฏิวัติ, "ข่าวไทยนิกร 3, (30) + 80 (30 เมษายน 2522): 30.

⁶³คู่มือตั้งใน กรมแผนที่ทหาร, ราว 5861 III บ้านกุดฉิม ชุดประเทศไทย 1:50,000 ลำดับชุด L708.

⁶⁴พิกัด VD076573, กรมแผนที่ทหาร, ราว 5861 III บ้านกุดฉิม ชุดประเทศไทย 1:50,000 ลำดับชุด L708.

⁶⁵พ.ร. (8) มท 5. 4.1.19/42, เรื่องรายงานการสำรวจข้อมูลเขตพัฒนา ตำบลกกกุ่ม กิ่งอำเภอคลองหลวง จังหวัดนครพนม [กฎหมายที่ 2524].

⁶⁶ชวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 62.

โดยองค์การนำภาคอีสานเหนือที่ตั้งขึ้นใหม่ในราวค.ศ. 2519 มีลุงสยาม หรือประจวบ เรืองรัตน์ เป็นเลขาธิการและผู้อำนวยการทหารของภาค และมีลุงเจริญ หรือเลี้ยง ภิมรัมย์นาม เป็น "หัวหน้ากองการเมือง" หรือกรรมการฯ ฝ่ายการเมือง ได้ยกระดับการบังคับบัญชาของทหารของภาคอีสานเหนือ และยกระดับทางการเมืองของการทหารซึ่งก็คือเน้นย้ำวินัยของทหารด้วย และมีแผนที่จะให้กองกำลังของอีสานเหนือในแต่ละจังหวัดประสานการออกรบ โจมตีร้านค้าในเวลาพร้อมกัน โดยปีหนึ่งจะต้องมีการรบ 2 - 3 ครั้ง หรืออย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง วิธีการคือ ให้ผู้บัญชาการกองทหารของแต่ละจังหวัดมาประชุมประเมินสถานการณ์และร่วมวางแผนกับส่วนกลาง แล้วจึงกำหนดช่วงเวลาปฏิบัติการ เมื่อผู้บัญชาการกลับถึงหน่วยงานที่ประสานงาน สั่งการทางวิทยุ ลงวัดผล ซึ่งช่วงนั้นดำรงตำแหน่งอยู่ในองค์การนำของภาคอีสานเหนือ ในตำแหน่งหัวหน้ากองเสนาธิการ กล่าวว่า "เมื่อมีแผนการรบในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมันก็กลายเป็นบทเพลงที่กระหึ่มกังวานในพื้นที่อันกว้างใหญ่ ย่อมมีพลังปลุกเร้าใจฝ่ายเราให้เกิดความฮึกฮาวเหิมหาญได้"⁶⁷ การปรับปรุงกองทัพทำให้ฝ่ายป้าขยายเป้าหมายที่ใหญ่กว่าฐานที่ตั้งอด. หรือซุกคุ่มครองหมู่บ้านได้ อย่างการโจมตีสถานที่ราชการที่ตั้งอยู่ในตัวอำเภอ เช่น การโจมตีที่ว่าการกิ่งอำเภอคงหลวง เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2521 กองทหารของฝ่ายป้าเข้าโจมตีอาคารที่ว่าการตั้งแต่เช้า โดยระดมยิงกระสุนปืน ค.60 ทางด้านหน้าทางที่ว่าการ ในขณะที่กองทหารก็ถูกระดมยิงจากด้านหลัง การโจมตีครั้งนี้เกือบจะเผาที่ทำการกิ่งอำเภอได้ ทำให้หลังจากนั้นด้านหน้าที่ว่าการกิ่งอำเภอจะต้องมีการตั้งปืน ค. 155 2 กระบอกอยู่ในหลุมบังเกอร์ ด้านหน้าที่ว่าการเพื่อป้องกันการโจมตีของฝ่ายป้า⁶⁸ หรือแม้แต่ช่วงท้ายๆ ของกองปราบกบฏพวนใน พ.ศ. 2524 กองทหารของเขคงาน 555 จากภูซางตาก ก็ยกกำลังระดับกองพันบุกเข้าไปอำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่มากต้องใช้เวลาดึง 2 วันจึงจะเผาที่ว่าการอำเภอวาริชภูมิให้กตายน "เป็นเต้าถ่าน" ได้⁶⁹

กระแสสูงของสงครามประชาชน ส่วนหนึ่งมาจากสถานการณ์บ้านเมืองอันเป็นผลพวงมาจากเหตุการณ์ "14 ตุลา" ถึงแม้ว่าเหตุการณ์จะเกิดขึ้นที่กรุงเทพฯ ห่างไกลหลายร้อยกิโลเมตรจากภูพาน แต่ก็ส่งผลกระทบต่ออารมณ์เคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพาน ดังจะเห็นจากข้างต้นว่าการปราบปรามฐานที่มั่นของรัฐบาลในครั้งแรกต้องหยุดชะงักลงหลังเหตุการณ์ "14 ตุลา" เพียงสองวัน อาจเป็นเพราะการพังทลายลงอย่างเฉียบพลันของกลุ่มทหารที่คุมอำนาจในการเมืองไทย กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐทั้งหลายคงเกิดอาการงงันต่อเหตุการณ์ดังกล่าว จากข้อมูลของนักเขียนฝ่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์กล่าวว่าหลังเหตุการณ์ "14 ตุลา" ในที่กองป่ากำลังฮึกเหิม ฝ่ายเจ้าหน้าที่กำลังใจถดถอยถึงขีดสุด

⁶⁷ชวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 62 - 63.

⁶⁸"คงหลวง พื้นที่สีแดงบนภูพานปฏิวัติ," *ข่าวไทยนิกร* 3, (30) + 80 (30 เมษายน 2522): 29.

⁶⁹สัมภาษณ์ นาย พรหมวิชัย, 8 พฤษภาคม 2547. และ แคน สาริกา, *วาระสุดท้ายแห่งชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์*.

ขวัญกำลังใจของเจ้าหน้าที่ชุดคุ้มครองหมู่บ้านของฝ่ายบ้านเมืองกำลังตกต่ำอย่างที่สุด กระทั่งเมื่อซุกหนึ่งซุกโคถูกฝ่ายคอมมิวนิสต์โจมตีแล้วเกิดบาคเจ็บล้มตาย ในวันต่อๆ มาจะพบว่าเจ้าหน้าที่ชุดคุ้มครองบริเวณใกล้เคียงจะหลบหนี ละทิ้งงาน ที่ตาออกโดยให้เหตุผลอย่าง ชื่อๆ ว่า “กลัวตาย จึงขอตาออก” ก็มีมาก และแม้จะมีการแก้ไขโดยยุบจาก 3 - 4 แห่งมารวมกันเป็นชุดเดียวเพื่อให้มีกำลังเป็นปีกแผ่นมากขึ้น ก็ยังไม่วายขวัญหนีที่ฝ่อ⁷⁰

ฝ่ายคอมมิวนิสต์เองถึงแม้ว่าจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ “14 ตุลา” โดยตรงแต่ก็ใช้โอกาส ดังกล่าว “เผยแพร่เกียรติคุณของการเคลื่อนไหวของนักศึกษาปัญญาชน ประชาชนในครั้งนี่”⁷¹ ด้วย โดยในเขตคงพระเจ้า จังหวัดสกลนคร กรรมการเขตได้จัดชุมนุมมวลชน มีผู้มาร่วมชุมนุมฟังการสดุดีงานข้ามคืนกว่า 6,000 คน ส่วนในเขตคำบดไชยวาน ซึ่งเป็นเขตงานใหม่ที่มีการนำกำลังทหารบ้านมาร่วมกันแสดงกำลัง โดยมีประชาชนเข้าร่วมการชุมนุมนี้กว่า 500 คนในเวลากลางวัน นอกจากนี้มีในเขตที่มีการเคลื่อนไหวที่เข้มแข็งก็มีการจัดส่งผู้ปฏิบัติงานไปเรียกร้องค่อนายทุนเงินกู้ในท้องที่ให้ลดค่าเช่าและลดคอกเบี้ยเงินกู้แก่ประชาชนที่ยากจน จนบางแห่งนายทุนพวกนี้ไม่คิดเอาคอกเบี้ยกับชาวบ้านเลย⁷² ดังนั้นจากกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ “14 ตุลา” ทำให้สมาชิกกองป่าและมวลชนจัดตั้งมีความฮึกเหิม เพราะเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้มวลชนเข้าใจอย่างชัดเจนว่าการยึดอำนาจรัฐเป็นอย่างไร ดังที่อนิรุท โกศล นักศึกษาที่เข้าป่าหลังเหตุการณ์เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เล่าถึงภาพยนตร์เหตุการณ์ “14 ตุลา” ที่เขาฉายบนภูพานว่า “คือ 14 ตุลา การต่อสู้ทั้งหมด ซึ่งมันก็ปลุกเร้าคนในกองป่าให้เห็นว่า เราจะยึดอำนาจรัฐ แต่ยึดแล้วเราไม่เข้าใจหรอก พอเราดูหนังเรื่องนี้เราเห็นเลย โอ มันยึดอำนาจรัฐได้นี่หว่า เห็นไหม พอยึดเสร็จแล้ว พอเราชนะแล้ว กวาดถนนเรากวาดกันเอง ทำกันเอง อะไรทำนองนี้นะ ... อะไรๆ เราทำได้หมดนี่หว่า”⁷³

ยุทธวิธีการรบ

จาก“ข่าวสู้รบ” ของสำนักข่าวเสียงประชาชนไทย (ส.สปท.) ในช่วง 2522 - 2524 ทำให้เห็นว่ารูปแบบการโจมตีศัตรูของทปท อาจจำแนกได้เป็น การชุมนุม การตีค่าย การเข้าตีคิบบนภู การวางทุ่นระเบิด และการลอบสังหาร (ดู ภาคผนวก ข)⁷⁴ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวจำแนกจำนวนรูปแบบการสู้รบได้ดังนี้

⁷⁰ประชา สุจริตธรรม, เหตุเกิดที่นาแก, หน้า 136 - 137.

⁷¹ชวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 55.

⁷²เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

⁷³สุราษฎร์ ยิ้มประเสริฐ, สัมภาษณ์ อนิรุท โกศล, 2 กุมภาพันธ์ 2545.

⁷⁴เนื่องจากข้อมูลจากจาก“ข่าวสู้รบ” ของสำนักข่าวเสียงประชาชนไทย (ส.สปท.) ไม่ได้ระบุนิยามของแต่ละรูปแบบการโจมตีที่ชัดที่ชัดเจนและแน่นอน การรวบรวมข้อมูลและการจำแนกข้อมูลเป็นตารางจึงเป็นการจำแนกตามคำที่ใช้ในเอกสารเป็นหลัก ทำให้การจำแนกกระหว่าง “ชุมนุม” และ “เข้าตีคิบบนภู” มีความหมายทับซ้อนกันเพราะการโจมตีที่ขึ้นมานั้นก็ล้วนเป็นการชุมนุมทั้งสิ้น เพียงแต่ “เข้าตีคิบบนภู” มีความหมายเฉพาะเจาะจงในเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า

ตาราง 5.2 จำแนกรูปแบบการสู้รบของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพาน ในระหว่างเดือน
เมษายน พ.ศ. 2522 – กันยายน พ.ศ. 2523

การสู้รบ	จำนวน(ครั้ง)	ตาย(คน)	บาดเจ็บ(คน)
ชุมตี่	22	50	41
ตีค่าย	2	4	0
ตีข้าศึกบนภู	11	45	110
สังหาร	20	22	2
ทุบระเบิด	4	6	8
ปะทะ	6	21	22
ไม่ระบุ	1	7	9
รวม	66	155	192

ที่มา: ประมวลจาก หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, A 9/1 - 94, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จากตารางจะเห็นได้ว่ายุทธวิธีในการรบ หรือรูปแบบในการโจมตีศัตรูที่เกิดขึ้นมากที่สุดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ การชุมโจมตี่และการดอบสังหาร อันเป็นการต่อสู้แบบจรรยายุทธ์ที่ใช้กำลังน้อยและอาศัยข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์และการข่าว

โดยหลักการทั่วไปแล้วการชุมตี่และดอบสังหารจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ ต้องมีการสืบสภาพที่ชัดเจน ใช้การข่าวโดยเฉพาะจากมวลชนให้เป็นประโยชน์มากที่สุด แล้วจึงกำหนดจุดและวิธีการเข้าโจมตีหรือสังหาร แต่การดอบสังหารจะเป็นไปลักษณะดักดอบเข้าไปสังหารบุคคลเป็นรายๆ ไปและมีจะได้รับจกหมายเตือนก่อนหน้าแล้ว เป้าหมายส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ และกำนันผู้ใหญ่บ้านที่เป็นปฏิริยาต่อกองป่าอย่างชัดเจน เป็นสพายสายลับ หรือไม่ก็ซ่มเหงรังแกชาวบ้าน ซึ่งถ้าเจ้าหน้าที่รัฐที่ไม่ได้เป็นปฏิริยาก็จะไม่ทำการสังหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งครู เพราะครูเป็นพวกที่พรรคต้องการตั้งเป็นพวก แต่ถ้าเขาเป็นพวกไม่ได้ก็พยายามให้ครูเป็นกลาง ไม่ให้สนับสนุนรัฐบาล ซึ่งถ้าครูดำรงอยู่ในลักษณะนี้ทางพรรค ก็จะไม่ยุ่ง อย่างกรณีการชุมดอบสังหารนายอำเภอบนเส้นทางสายกุดแดง – หนองผือ ต้องยกเลิกกลางคันตรงจุดดอบสังหารเพราะมีคณะอาจารย์จากวิทยาลัยครูสกลนครอยู่ในขบวนด้วย การสังหารอาจารย์จะเป็นความเสียหายในด้านจิตวิทยาอย่างรุนแรง พวกครูที่ถูกสังหารเพราะ “ไม่ได้ทำหน้าที่ครูเท่านั้น” แต่เป็นสพายสายลับให้รัฐบาล หรือไม่ก็เป็นพวกที่ทำความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน เช่นกรณีครูคนหนึ่งบ้านกกตูม ชาวบ้านไม่ชอบ

ตัวเลขใน “ชุมตี่” ก็น่าจะมีการตีข้าศึกบนภูด้วย และสำหรับ “ปะทะ” ก็มีความหมายกว้างมาก และไม่จำเพาะเจาะจงลงไปว่าเป็นการโจมตีศัตรูในรูปแบบใด หรือเป็นการถูกโจมตีโดยกองกำลังของฝ่ายรัฐบาล

“ชาวบ้านเราเกลียดชังหน้ากันก่อนบ้าน แดงตัวจืดโก้... ผมยาว... เจ้าชู้กรุ่มกริม... เวลาเมาแล้วเห่าเหมือนหมา หึงจนน่าเหยียบ...! คุณธรรมจะแฝงฝังอยู่ในกมลสันดานถึง 10% หรือเปล่าก็ไม่รู้” นอกจากนี้ยังมีเรื่องกับชาวบ้านหลายหน ซึมอเคอร์ไรค์ชนชาวบ้าน เมาอาละวาดในวัด ครั้งหลังสุดไปดวนตามหลานสาว ผู้ใหญ่บ้าน ทางฝ่ายของป่าจึงทำการสังหาร⁷⁵

สำหรับการชุมนุมคตินั้นมีเป้าหมายเป็นกองทหารมากกว่า โดยหลังจากสืบสภาพว่าศัตรูจะเคลื่อนที่มาทางใด แล้วจึงสำรวจสภาพภูมิประเทศว่าจุดไหนเหมาะแก่การชุมนุมโจมตี อย่างกรณีการชุมนุมที่หน่วยอด. ที่เป็นซุกคุ่มครองหมู่บ้านบ้านนาหลัก เมื่อทางระดับบนสั่งการให้ชุมนุมก็สืบสภาพการเคลื่อนไหว และกำหนดจุดชุมนุมโดยเลือกเอาตรงไหนที่ภูเขากั้นทางแยกระหว่างบ้านคิ้ว บ้านหนองครองกับบ้านหนองหมู เป็น “ภูมิประเทศให้ประโยชน์มากที่สุด” เพราะค้ำหลังเป็นภูเขา และป่ารกทึบ ส่วนค้ำหน้าเป็นทางเดินเกะหน้าผา ทางเดินเป็นป่าหญ้าคาซึ่งเป็นจุดอับที่เจ้าหน้าที่ไม่สังเกตเห็นหากมีคนชุมนุมอยู่ โดยแบ่งกำลังที่จะชุมนุมเป็น 3 กลุ่ม คือหน่วยระวังหน้า หน่วยกลาง และหน่วยระวังหลัง (หรือหน่วยกระดุมบอน หน่วยสู้รบ) แต่ละหน่วยจะให้คนใดคนหนึ่งผูกเชือกโยงไปถึงอีกหน่วยเพื่อส่งสัญญาณติดต่อกัน และทำขากวางปีกไว้พาดตรงข้ามของจุดชุมนุมซึ่งเป็นหน้าผา โดยทำการชุมนุมอยู่ตั้งแต่เช้ามืดเพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนเห็น เมื่อเป้าหมายเดินทางมาถึงระยะชุมนุมทางหน่วยระวังหลังก็จะกระชุกเชือกเป็นสัญญาณไปยังหน่วยกลางและหน่วยกลางก็จะกระชุกออกไปยังหน่วยระวังหน้า เมื่อเป้าหมายมาถึงตรงหน้าหน่วยกลาง หน่วยระวังหน้าจะเปิดฉากยิงโจมตี และตามมาด้วยหน่วยกลาง และเมื่อเป้าหมายจะหลบหนีไปทางข้างหลัง หน่วยระวังหลังจะยิงสกัดบีบให้เป้าหมายมุ่งไปหน้าผาที่ปักขากวางไว้⁷⁶

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าการทำการรบแต่ละครั้งของกองป่าต้องมีการเตรียมการเป็นอย่างดี ทั้งต้องกุมสภาพทั้งทางภูมิศาสตร์และด้านข่าวกรอง แต่โดยมากมักจะไม่เป็นฝ่ายกระทำก่อน ยึดหลักความเข้มมุ่ง 16 คำของเหมาเจ๋อตงว่า “ข้าศึกรุกเราถอย ข้าศึกพักเราควน ข้าศึกเพื่อยเราตี ข้าศึกหนีเราไล่”⁷⁷ การโจมตีส่วนใหญ่จึงเป็นไปเพื่อโหมชนามวลชน ซึ่งก็รวมถึงการกำจัดกองกำลังรัฐบาลที่ทำการรุมแหงรังแก่ประชาชน ก็เป็นโหมชนามวลชนอย่างหนึ่ง ไม่เพียงแต่การชุมนุมโจมตีของทหารที่เคลื่อนไหวเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการเข้าตีค่ายด้วย โดยการเข้าตีค่ายของกำลังฝ่ายรัฐบาลโดยมากเป็นซุกคุ่มครองหมู่บ้าน ฝ่ายกองป่าจะต้องใช้กำลังเป็น 3 เท่าของกำลังพลฝ่ายรัฐบาล โดยจะต้องมีการสืบสภาพอย่างถี่ถ้วน ใช้มวลชนจักตั้งในหมู่บ้านที่ค่ายตั้งอยู่เพื่อคว่ำฝ่ายตรงข้ามมีความเคลื่อนไหวอย่างไร สภาพพื้นที่และลักษณะของที่ตั้ง เมื่อสืบสภาพจนเป็นที่

⁷⁵ ทองคุณ หงส์พันธุ์, จดหมายจากภูพาน, หน้า 15 – 25.

⁷⁶ บุญปลุก ส่วนพงษ์, ทางชีวิตของยอด: อดีต มก., หน้า 245 – 249.

⁷⁷ เป้อ๊อง วรรณศรีได้เปลี่ยนคำให้สัมพันธ์ของกัน คือ “เฮ็งมาข้ามูก เฮ็งบุกข้าแห่ เฮ็งแย้ข้าตี เฮ็งหนีข้าไล่” ขวลิก ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 52.

แน่ชัดแล้วก็จะวางแผนการโจมตีอย่างละเอียดว่าแต่ละหน่วยจะต้องทำหน้าที่อะไรบ้างจากนั้นจึงลงมือปฏิบัติ

เมื่อลงมือเสร็จแล้วก็ตามแผน เข้าโจมตี ที่เราตีทุกครั้ง ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยจะได้รับบาดเจ็บ เพราะว่าเตรียมงาน มีหน่วยรับ หน่วยรุก หน่วยหนุน หน่วยหน้าหน่วยตะลุมบอน ... ปืนกลรัวรัวเข้าไป [อีกหน่วย - ผู้เขียนวิทยานิพนธ์] ตามเข้าไป ประชิดตัวตีคิมมิก หลังจากปืนอาร์พีจีถล่มเข้าไปสี่ห้าลูก พอเสียงสัญญาณอาร์พีจีสงบลงหน่วยตะลุมบอนคิมมิก จึงนำหน้าประจันบาน แล้วก็ยึดฐานที่มั่น พร้อมทั้งรัวปืนด้วยคิมมิกด้วย ตามประชิดตัวไม่ให้ตั้งตัว พออาร์พีจีถล่ม คุมๆๆๆ ใช้นี้ก็วิ่งเข้าไป ระยะที่วิ่งเข้าไปประมาณร้อยเมตร สองร้อยเมตร จึงจากนั้นไปประมาณประจูดัก ไม่มีการได้ตั้งตัว เข้าไปถึงกั้นนอกกอง "จับ - เขยิบ - เสียบ - กอง"⁷⁸

เมื่อยึดค่ายหรือที่ตั้งกองกำลังฝ่ายรัฐบาลได้แล้ว กองป่าจะยึดอาวุธ รวมถึงอุปกรณ์ทางการทหารต่างๆ และเสบียง แต่จะไม่ยึดเอาทรัพย์สินส่วนตัว รวมถึงการให้ทหารที่บาดเจ็บส่งโรงพยาบาล โดยอาจจะให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนพาไป ทั้งนี้เพราะต้องการโฆษณาชวนเชื่อในพื้นที่และวงกว้างว่าคอมมิวนิสต์ไม่ได้ทำความเสียหายแก่ประชาชน เมื่อยึดที่ตั้งและคุมตัวกำลังที่ถูกปลดอาวุธหมดแล้วจะทำกรโฆษณาชวน

เราจะจับโฆษณาชวนเชื่อ ... บอกว่า "ที่เรามารบมารบเพื่อใคร เรามารบเพื่อประชาชนไทยเพื่อประชาชน เพื่อปลดแอก เพื่อสร้างความเป็นประชาธิปไตย เราไม่ใช่กองทัพ เราไม่ใช่ทหารรับจ้าง เราไม่ใช่ชนชั้นศักดินา เราไม่มียศฐาบรรดาศักดิ์ เราทำเพื่ออุดมการณ์ แต่ท่านทำเพื่อเงินเดือนเพื่อตลกยศ เพื่อตำแหน่ง เพื่อผู้บังคับบัญชา คุณมาตายแต่ผู้บัญชาการของคุณนั่งอยู่ในห้องแอร์ อยู่ในกรุงเทพ เลื่อนยศ เราไม่ทำอะไรคุณ เหลือจากความตายแล้วเรารักษาคุณดูแลคุณอย่างดี" ถ้าตายไปแล้ว สถานการณ์ที่บุกเข้าไป ถ้าวางอาวุธเราจะไม่ฆ่า แต่ถ้ายังมีติดปืน ยิ่งสวนมาเราจำเป็น แต่ถ้าวางอาวุธยอมจำนนเราจะไม่ฆ่า ไม่คบไม่ตีไม่จับเป็นคู่ประกัน มีแค่อบรมแล้วปล่อย ฉีดยาห้ามเลือด คุดูแลรักษาพยาบาลขั้นต้น พันแผล แล้วก็เอาเงินพันสองพันให้ ใครที่มีรถให้จักษุสงโดยด่วน ทรัพย์สินส่วนตัวทุกอย่างเราจะไม่แตะต้อง แต่ฐานที่มั่นต้องเผา ไว้ไม่ได้ แล้วอย่ามาตั้งอีกนะ อย่ามาตั้งรังแกควบคุมประชาชน"⁷⁹

ลักษณะดังกล่าวอธิบายได้โดยการมองการสู้รบหรือการตีค่ายนี้เป็นส่วนหนึ่งของการปลุกระดมมวลชน กองป่าไม่ต้องการเป็นฝ่ายเปิดการโจมตีโดยไม่จำเป็น กองกำลังอาวุธของชนวนการฯ (อย่างน้อยก็ในขั้นนี้) มีไว้เพื่อคุ้มครองการเคลื่อนไหวปลุกระดม ยังไม่ใช่เพื่อยึดอำนาจรัฐในเร็ววัน

⁷⁸สัมภาษณ์ พระอาจารย์สมโภช ปัญญาโร, 22 กันยายน 2547.

⁷⁹เรื่องเดียวกัน.

การล่มสลายของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตเทือกเขาภูพาน

งานเขียนเกี่ยวกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยส่วนใหญ่กล่าวถึงสาเหตุของการล่มสลายหรือความพ่ายแพ้ของขบวนการว่ามาจากปัญหาความขัดแย้งขบวนการคอมมิวนิสต์สากลโดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งในอินโดจีนจากกรณีการรุกรานกัมพูชาของเวียดนาม ที่ไทย “เลือก” ที่จะอยู่ข้างจีน ทำให้มีการคัดความสัมพันธ์ระหว่างพคท. กับทางลาวและเวียดนาม โดยงานเขียนจำนวนมากกล่าวหาว่าพคท. ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง อันทำให้เป็นเหตุหนึ่งที่ตั้งผลต่อความขัดแย้งภายในขบวนการ คือการความขัดแย้งระหว่างพวกนักศึกษาปัญญาชน กับสหายนำ รวมถึงกระแสการวิพากษ์วิจารณ์กันภายในพรรค ในขณะที่เดียวกันทางรัฐบาลก็ได้เปลี่ยนนโยบายจากการใช้วิธีการทางทหารนำแนวทางทางการเมืองในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ มาเป็น “การเมืองนำการทหาร” โดยสะท้อนออกมาอย่างเด่นชัดในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี 66/2523 เป็นตัวเร่งให้พคท. หักงล่มสลายลงในช่วงกลางพุทธศตวรรษ 2520

ปัญหาค้างกล่าวเมื่อพิจารณาในระดับที่เล็กลงมา เฉพาะเขตภูพาน การคัดสัมพันธ์กับลาวส่งผลกระทบต่อการสู้รบของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพานที่ทำให้ไม่สามารถล่าเดี่ยวฮาวจากจีนมายังเขตภูพานได้ แต่อย่างไรก็ตาม การล่มสลายของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตนี้ มีความชัดเจนอยู่ที่หลังการประชุมสมัชชาผู้แทนพรรคทั่วประเทศครั้งที่ 4 หรือ “สมัชชา 4” ใน พ.ศ. 2525 ที่ถือว่าเป็นจุดสำคัญในการระคับความขัดแย้งภายในพรรคให้กลายเป็นเรื่องอย่างเป็นทางการและอยู่ในแวดวงสหายนำ ซึ่งแต่ก่อนหน้านั้นมีการวิพากษ์วิจารณ์เสนอความเห็นทั้งจากภายในขบวนการเองและตามสิ่งพิมพ์ในเมือง ในส่วนของนักศึกษาปัญญาชนที่เข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพานได้มีการวิพากษ์วิจารณ์พรรคตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2523 แล้ว แต่ใน พ.ศ. 2523 มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยมีบทความของวัฒน์ วรรณยางกูร เรื่อง “เรือดำสุดท้าย” ซึ่งมีเนื้อหาเปรียบเปรยในทำนอง “วิจารณ์พรรควิจารณ์จักตั้ง” ซึ่งเป็นที่ไม่พอใจแก่สหายนำเป็นอย่างมากจนถึงขั้นเรียกเก็บหนังสือ และในปีเดียวกันนั้นก็มีการจัดสัมมนาของนักศึกษาปัญญาชนในเขตภูพานทั้งหมด ซึ่งใช้เวลาประชุมกัน 1 สัปดาห์ ซึ่งมีสหายนำของภูพานเข้าร่วมด้วย การสัมมนารั้งนั้นเกิดการโต้แย้งกันทั้งทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการปฏิบัติไทย รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์สหายนำ ซึ่งแทนที่การสัมมนาน่าจะเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้ง แต่หลังการสัมมนานักศึกษาปัญญาชนที่เข้าสัมมนาเกือบทั้งหมดก็พากันออกจากป่า⁸⁰ การทยอยออกจากป่าในคอนกลาง พ.ศ. 2523 เป็นการออกจากป่าของนักศึกษาปัญญาชนในเขตภูพานที่ใหญ่ที่สุด คนสำคัญๆ ก็เช่น อูคร ทองน้อย ชำนิ ศักดิ์เศรษฐ์ พิระพล ตรีระเกษม วัฒน์ วรรณยางกูร วิสา คัญทัพ สมคิด สิงสง ชีรยุทธ บุญมี และหลังจากนั้นไม่นานก่อนการประชุมสมัชชา 4 ก็มี ัญญา ชุณชฎาธาร และสมาน เลิศวงหัทธ ซึ่งไปจนถึงการประชุมสมัชชา 4 มีนักศึกษาปัญญาชนที่มีบทบาทโดดเด่นอยู่ในเขตภูพานไม่กี่คนอย่าง เหวง ไทจิราการ และธิดา ดาวเศรษฐ์⁸¹

⁸⁰สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, สัมภาษณ์ อนุสร โภคต, 2 กุมภาพันธ์ 2545.

⁸¹“คอมมิวนิสต์อีสาน ลมป่าระไทยไซยา,” *สยามใหม่* 1,55 (3 ธันวาคม 2525): 23.

การประชุมสมัชชาผู้แทนพรรคทั่วประเทศ มีความสำคัญมากในรูปแบบการจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์ เพราะเป็นแหล่งที่มาของอำนาจสูงสุดของพรรค. ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของแนวทาง หลักการพื้นฐาน กฎระเบียบข้อบังคับ นโยบาย การวิเคราะห์สังคม ไปจนถึงการเลือกตั้งองค์กรนำ คณะกรรมการกลาง และกรมการเมืองที่มาจากคณะกรรมการกลางอีกทีหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ล้วนถูกวางกรอบจากมติของสมัชชาพรรคทั้งสิ้น ในการประชุมสมัชชา 4 นั้น ห่างจากการประชุมสมัชชา 3 ถึงกว่า 20 ปี และยังเป็นครั้งแรกที่การประชุมจัดขึ้นในเขตป่าเขา และไม่ได้จัดในสถานที่และเวลาเดียวกัน ด้วยเงื่อนไขของภาวะสงคราม ทำให้ต้องมีการแบ่งหน่วยประชุมเป็นภาคต่างๆ ได้แก่ ภาคอีสาน(หน่วย 101) ภาคเหนือ (หน่วย 102) ภาคใต้ (หน่วย 103) หน่วยประชุมในประเทศจีน (หน่วย 104) และมีกองอำนวยการประชุม (หน่วย 105) เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานงานเชื่อมโยงที่ประชุมทั้ง 4 แห่งนี้เข้าด้วยกัน

หน่วยการประชุมที่อีสานนั้นจัดขึ้นที่ภูพาน โดยมีผู้แทนองค์กรจัดตั้งทั้งในเขตงานภาคอีสานเหนือ ภาคอีสานใต้และเขตอุดรธานีรวมเข้าด้วยกัน มีผู้แทนทั้งสิ้น 27 คน แต่มาประชุมได้ 26 คนโดยขาดผู้แทนจากเขตอุดรธานี⁸² โดยจำนวนดังกล่าวนี้เป็นจำนวนเป็นครั้งหนึ่งของจำนวนผู้แทนพรรคทั่วประเทศ และมีอุดม สีสุวรรณ เป็นตัวแทนของศูนย์กลางมาจัดการประชุม และมีสหายสยาม (ประจวบ เรืองรัตน์) สหายทุ่ง (วิบูลย์ เจนไชยวัฒน์) สหายปรีดา (วินัย เพิ่มพูนทรัพย์) สหายกุ่ม และสหายชจ็ค (สมดี พรหมพินิจ) เป็นคณะกรรมการของที่ประชุม

การประชุมในอีสานเริ่มต้นเป็นที่แรกโดยเปิดการประชุมตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2525 จนเสร็จสิ้นราวกลางเดือนเมษายน พ.ศ.2525 ในขณะที่เขตงานอื่นๆ เช่นภาคเหนือและภาคใต้นั้นเปิดประชุมในกลางเดือนมีนาคม ปิดการประชุมและเลือกตั้งปลายเดือนมีนาคม ที่ประชุมมีวาระการพิจารณาใน 5 วาระ คือ 1) การพิจารณาเอกสารการวิเคราะห์สังคมไทย 2) การพิจารณาสรุปผลงาน 20 ปีของพรรค 3) พิจารณาระเบียบการ 4) การพิจารณาคำรายงานการเมืองและนโยบายใหม่ และ 5) เลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลางชุดที่ 4⁸³ โดยที่ประชุมบนภูพานมีความเห็นไปในทางขัดแย้งกับกลุ่มกรรมการเมืองเดิมในเกือบ

⁸²ผู้แทนที่เข้าร่วมการประชุมเท่าที่ทราบ ประกอบด้วย

สหายสยาม (ประจวบ เรืองรัตน์) สหายทุ่ง (วิบูลย์ เจนไชยวัฒน์) สหายปรีดา (วินัย เพิ่มพูนทรัพย์) สหายชจ็ค (สมดี พรหมพินิจ) สหายวัฒนา (ชวลิต ทับขวา) สหายพิชิต (หา นามแสงโคตร) สหายส้ม (เฝ้าย อุ่มชัย) สหายพุทธ (สุวิทย์ เนียมสา) สหายชติค (แสงจันทร์ จันทู) สหายหาวค (อารีย์ ไสกุล) สหายนิโรธ (สวัสดิ์ มหิษา) สหายวินัย (แท้ อวนวง) สหายนักศึกษา (บุญมี อวนวง) สหายเคื่อง (ล้วน วงศ์กระไช) สหายอุทิศ (ทอง ศรีเสมอ) สหายร่อง (ประสิทธิ์ นวลจันทิก) สหายพุทธศาสตร์ (อ่วม หนูพิมพ์)

นอกจากนี้ยังมีผู้เข้าร่วมประชุมที่ไม่มีสิทธิออกเสียงอีก 4 คน คือ เหวง โคจิรการ สหายเผด็จ (บัว นิยมศักดิ์) สหายวิฑูรย์ และสหายนิรันคร

ที่มา: "นักปฏิวัติเทือกภูพาน กบฏอำนาจรัฐแดง," *สยามใหม่* 2, 63 (28 มกราคม 2526): 21 – 22.

⁸³เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ทุกด้าน โดยประเด็นที่สำคัญที่สุดคือการวิเคราะห์สังคมไทย ที่ผลการลงคะแนนเสียงของที่ประชุมสมาชิกทั้งหมดมีความเห็นแตกออกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจนทำให้ที่ประชุมไม่สามารถหาข้อยุติในประเด็นดังกล่าวได้ โดยที่ทางหน่วยประชุมของอีสานมีมติเป็นเอกฉันท์ว่าสังคมไทยได้ก้าวไปสู่การเป็น “สังคมทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นที่ศักดินาคำรงอยู่” ในขณะที่ส่วนอื่นแทบทั้งหมดลงมติให้การวิเคราะห์ว่า “สังคมไทยยังคงเป็นกึ่งเมืองขึ้นที่ศักดินาที่มีปัจจัยทุนนิยมเพิ่มมากขึ้น”

ผลของการประชุมไม่ได้ทำให้ความขัดแย้งและการวิพากษ์วิจารณ์ลดต่ำลง แต่กลับทำให้เกิดการแตกหักกันในหมู่สหายนำของพรรค ในขณะที่ปัญหาการวิเคราะห์สังคมไทยยังไม่ลงตัวจากการที่ประชุมสมาชิก ผลการเลือกตั้งคณะกรรมการกลางที่มีผู้แทนจากภาคอีสานประกอบด้วย สหายปริศา (ยังดำรงตำแหน่งเป็น 1 ใน 7 ของกรรมการเมืองด้วย) สหายสยาม สหายวิคมา สหายจัก สหายทุ่ง และสหายแจ้ง โดย สหายภา (ปวีณา ธิจาพะพันธุ์) และสหายปูน (ธิดา ถาวรเศรษฐ์) เป็นกรรมการกลางสำรอง⁸⁴ ซึ่งกรรมการกลางจากภาคอีสานนี้มีจำนวนน้อยกว่าภาคอื่นๆ ที่เห็นด้วยกับการวิเคราะห์สังคมไทยว่ายังเป็นกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ทำให้ที่ประชุมคณะกรรมการกลางที่จัดขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2525 ไม่สามารถสรุปผลการวิเคราะห์สังคมไทยให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของภาคอีสานได้ คณะกรรมการกลางทำได้เพียงแต่รวบรวมแนวการวิเคราะห์ของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน ซึ่งจุดนี้เองที่เป็นตัวผลักดันให้ความแตกแยกภายในขบวนการปฏิวัติถึงจุดแตกหัก ซึ่งไม่เพียงแต่กระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงของภูพานต่อคณะกรรมการกลางพรรค ที่นำโดยเหวง ไทจิราการ ซึ่งไม่นานหลังจากนั้นเขาก็ออกจากป่า แต่ที่สำคัญคือบุคคลสำคัญของพรรคที่มีประสบการณ์ในภูพานอย่างยาวนานอย่างอุดม สีสุวรรณ และ “ลุงเจริญ” เลี้ยงภิรมย์นาม สหายนำระดับกรรมการภาคอีสานเหนือก็ยอมมอบตัว ซึ่งทำให้เกิดภาวะ “ความหมกหมองในอนาคตของการปฏิวัติที่ส่งผลถึงความระส่ำระสายอย่างชนิดที่เกาะตัวไม่ติด”⁸⁵ และหลังจากนั้นบุคคลระดับนำของภาคอีสานก็นำพลพรรค พร้อมทั้งแนวร่วมเข้ามาขอตัวเป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกกันว่าการมอบตัวแบบ “ยกเข่งงาน” โดยเริ่มกันจากเข่งงานคณะกรรมการจังหวัด 444 หรือเข่งภูสระคอกบัว ที่นำกำลังติดอาวุธเกือบ 300 คนเข้ามาขอตัวโดยรัฐบาลก็จัดพิธีต้อนรับอย่างเอิกเกริกในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2525 ซึ่งเป็นวันครบรอบ 40 ปีของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และมาจนถึงต้นปี พ.ศ. 2526 เข่งงานในระดับอำเภอต่างๆ ของภูพานก็ทยอยมอบตัวยกเข่งงานเช่นเดียวกัน คือ 13 มกราคม กรรมการอำเภอไชยบุรี

⁸⁴ วินัย เป็นเลขาธิการภาคอีสานใต้ ซึ่งแสดงว่าไม่กรรมการกลางคนใดจากอีสานเหนือหรือภูพานที่ได้เป็นกรรมการเมืองเลย

⁸⁴ ขวลิต ทับขวา, จากเสรีไทยสายอีสานถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 88. กล่าวถึง สหายแจ้ง หรือเหวง ไม่ได้เป็นกรรมการกลาง แต่เป็นกรรมการกลางสำรอง ในขณะที่สหายภาเป็นกรรมการกลาง

⁸⁵ “คอมมิวนิสต์อีสาน ลมปาร์ไทยโอบรับ”, *สยามใหม่* 1,55 (3 ธันวาคม 2525): 23.

คณะกรรมการจังหวัด 111 มอบตัวพร้อมกำลังติดอาวุธ 74 คน เข้ามอบตัวที่บ้านโพนตุม อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

18 มกราคม กรรมการอำเภอตพรบุรี คณะกรรมการจังหวัด 111 พร้อมกำลังติดอาวุธ 250 คน เข้ามอบตัวที่บ้านกกกุ่ม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

21 มกราคม กรรมการอำเภอเพชรบุรี ตั้งกักคณะกรรมการกลางภาคอีสาน พร้อมกำลังติดอาวุธ 70 คน เข้ามอบตัวที่บ้านโพนนาดี อำเภอเขาวง จังหวัดการพินธุ์

และ 23 มกราคม คณะกรรมการจังหวัด 333 อันประกอบด้วยกรรมการอำเภอธัญบุรี - ทรบุรี - กำแพงเพชร และสระบุรี นำกำลังติดอาวุธ 300 คน และยังมีผู้ปฏิบัติงานจากเขต 555 666 999 และ 111 อีก 466 คน เข้ามอบตัวที่บ้านหนองสะพัง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร⁸⁶

โดยกระแสการมอบตัวดังกล่าวนี้ทำให้ขบวนการปฏิวัติบนภูพานแทบจะสิ้นสุดลงคงเหลือแต่กองกำลังเล็กๆ ที่ยังคงอยู่ ซึ่งแทบจะไม่มีพลังในการทำสงครามประชาชน และทำการปฏิวัติประเทศไทยอีกต่อไปแล้ว

⁸⁶-นักปฏิวัติเทือกภูพาน กบฏอำนาจรัฐแดง." *สยามใหม่* 2, 63 (28 มกราคม 2526): 21 - 22. และ "คอมมิวนิสต์อีสาน ถมป่าระไทยโรยรา," *สยามใหม่* 1,55 (3 ธันวาคม 2525): 23.